

ILLÚZIÓK NÉLKÜL KÖNYVRŐL, TÉVÉRŐL — AZ ELVESZETT ILLÚZIÓK KAPCSÁN

Az egykori Shakespeare kutató, a „renegát irodalmár” *Mc Luhan* a könyv nyakára tette a kést, a közeljövőre jósolva a Gutenberg korszak végét. Olyan kort jövendől, ahol csak egyetlen írói típus marad fenn — a tévéforgatókönyv író, s ahol a könyvtáros is olyasféle ritka csodabogár lesz, mint manapság egy heraldikus vagy numizmatikus. A könyveket, melyekben egyre több lesz a kép, még egy darabig „használják”, „nézegetik”, de mind kevesebben olvassák. *A Gutenberg korszak elmúlásával* visszatérünk a szóbeliséghez, s a tévé jóvoltából egy vizuális civilizációhoz, mondják az eljövendő elektronikus korszak profétái.

A Gutenberg korszak apologetái nem falak nélküli tanteremnek, hanem az új *nomádság* szimbólumának tekintik a televíziót. Az akciót, részvételt, szellemi erőfeszítést kívánó olvasással szemben a telekommunikációs eszközök leegyszerűsítő paneljeiről, hírinflációjáról beszélnek, s versenyképes könyvek helyett „hitbuzgalmi iratokat” írnak, hűségesküt tesznek a könyv mellett, s kiátkozzák a televíziót.

A Gutenberg rendszer haladó szellemei és a telekommunikációs forradalom igazi forradalmárai másképp gondolkoznak. A telekommunikációs forradalom legfontosabb jelenségeinek a *tömeges részvételi igényt* tekintik, melynek mérete csak a könyvnyomtatás elterjedésekor tapasztalhatóhoz hasonlítható. A hamis proféták által feledésre ítélt írók számára a tévé jelentette új lehetőségeket hangsúlyozzák, de az írókat nem a forgatókönyvgyártó üzemekben helyezik el, hanem azt bizonygatják, hogy *az irodalom meg fog újulni*, hiszen az írók ezentúl egyre inkább a néző-olvasóval állnak szemben, akinek elevebben működik az asszociációs rendszere, akinek már másképpen kell és másképpen lehet írni. Megnyugtatónak érzik azt is, hogy *Mc Luhan* könyvben hirdeti a könyv-korszak végét. Néhány közülük még azt is megkockáztatja, hogy az olvasáshoz az egyik legrövidebb út a tévét át vezet. Ez a megállapítás azonban inkább a forradalmi romantika, mint a valóság talajából nőtt ki, s a szakemberek többsége kétkedve fogadja. A nem olvasó tévé néző számára kevés az olvasóvá váláshoz a tévé sugározta „megszentelő kegyelem”, mert a tévé egyszerre őrangyala és kísértője az olvasásnak. Kettejük küzdelmének várható eredményeit illetően megoszlik a szakemberek véleménye. *Veres Péter* „égbekiáltóan kevés jelét” látja annak, hogy a csak tévét néző ember valóban művelődik. *Hámos György* szerint hiányzik az a váltó, melynek segítségével a nem olvasó tévé néző átírnyitható lenne az olvasás vágányára. *Heinz Steinberg* könyvszociológus, noha hangsúlyozza, hogy a tévé első-sorban a már olvasóknak ad további ösztönzéseket, azt állítja, hogy a tévé olvasást propagáló hatása jóval túlterjed ezen a körön, s ennek főképpen *az ismeretközlő művek olvasásának növekedésében* látja a bizonyítékát.

Visszavonulóban van-e a szépirodalom?

A szakemberek szerint e téren valóban beszélhetünk bizonyos veszteségekről, legalábbis átmenetileg, kapitulációról azonban szó sincsen. A kedvelt szabadidőtevékenységek arányának elemzésekor az olvasást még mindig igen előkelő helyen találjuk mindenféle rétegnél, a tévénézéssel sem túl hideg, sem túlságosan meleg kapcsolatban. A tévé behatolása az olvasás területére nem eredményezett nagyobb lemorzsolódást az olvasótáborból, de az ellenkező mozgás sem számottevő, vagyis *a tévé és az olvasás között nem tapasztalhatunk túlságosan erős átszivárgást*. Hogy ez mégis milyen méretű, milyen irányú, kik körében, milyen területeken erősebb, ez a kérdés egyetlen könyvtáros számára sem lehet közömbös. Ebben a cikkben egy megfigyelés tapasztalatai alapján ennek a kérdéskörnek egyik szektoráról lesz bővebben szó, egy regény tévéfilm változata kapcsán.

Az irodalmat a nyomtatott közlőhordozókon kívül a tévé, a rádió és a film is közvetítheti:

1. mechanikusan, amikor változtatás nélkül adja át az eredeti művet, pl. egy vers vagy regényrészlet felolvasása esetében.

2. megváltoztatva, más műfajjá alakítva, tévére, rádióra, filmre „adaptálva”, alkalmazva,

3. még az irodalomra is emlékeztető, de már eredetileg televíziós és rádiós nyelven írt hangjátékok, tévéjátékok, melyek közül nem egy kinyomtatva — különösen a hangjátékok esetében — irodalomná válva, könyvformában is eljut az olvasó-néző-hallgatóhoz.

A tévére átdolgozott, magas esztétikai értékkel rendelkező irodalmi alkotás számára a telekommunikációs közlés az „érvényesülést” jelentheti, vagyis azt, hogy a mű a szellemi elit köréből nagy tömeghez jut el, méghozzá jóval nagyobbhoz, mint hogyha zsebkönyvként adnák ki, hiszen egy tévéfilm közönsége még akkor is felülmúlja egy igen nagy példányszámú olcsókönyvtári könyv olvasóinak számát, ha csupán közepes érdeklődés fogadja a filmet. Nagy kérdés, valóban az *irodalmi mű közönsége növekszik-e* meg lényegesen, vagy csak az eredeti műre külsőleg hasonlító, jóval alacsonyabb értékű tömegkommunikációs szórakoztató műfaj híveinek tábora? Ez a műfaj esetleg éppen az irodalmi mű leendő olvasóinak éhségét szünteti meg, s rontja a könyv elolvasásának esélyeit. Tévéfilmre átdolgozott irodalmi műveknél is előfordulhat az az eset, amit *Boldizsár Iván* idéz, amikor a higiénével foglalkozó oktatófilmből az írástudatlan falusiak csak az egy-egy másodpercre felbukkanó csirkóra és csirkére emlékeztek vissza. A többit, a lényegét is „látták”, de csak a csikó és a csirke maradt emlékezetükben.

Hogyan változik a műről alkotott kép azokban, akik már olvasták a regényt, s megnézik, mondjuk, a tévé-film változatát? *Gazdagítja-e az olvasásélményt a vizuális élmény?* Ez a filmek, a feldolgozások minőségétől függ, hiszen a vizuális élmény bizonyos mértékig az újraolvasást pótolja, de rendelkezhet olyan többlettel is, amit az újraolvasás sem adhat meg. A tévéfilm-változat felidézti a regényt s az olvasásélményt is, összehasonlításra, azaz elemzésre készíti a befogadót, emellett az addig esetleg homályos részleteket megvilágítva, a „kétdimenziós figurákat” mintegy „háromdimenzióssá” formálva kiegészíti az olvasmányt, s a belőlük szerzett „javakat”. Az esetek jó részében természetesen szó sincs tudatos újraolvasásról, csupán egyszerűen arról, hogy az *olvasó kíváncsi tévénézővé változik*, s érdeklí, milyen is lesz a regény tévé változatában. Külön kellene természetesen beszélnünk most a színvonalas átdolgozásokról, s külön azokról, melyek a regényből képregényt csinálnak.

A Magyar Televízió ez év február és március hónapokban több folytatásban követtette *Balzac Elveszett illúziók* című regényének tévé-film változatát, mely a szakvélemények szerint nem tartozott a műfaj legjelesebbjei közé. A sorozat kezdetétől 32 könyvtár (6 Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 2 megyei, 4 járási, 2 városi, 10 községi és 8 szakszervezeti könyvtár) munkatársai figyelték a regény forgalmát.

Ez a regény, s maga Balzac általában nem tartozik a bestsellerek közé. (A bestseller kifejezést most a „sikeres könyv” értelmében használjuk.) A magyar olvasóközönségnek kevesebb, mint hetede olvasta ezt a regényt, de még a kötelező olvasmány Goriot apó-t is csak minden ötödik olvasó. A mű kedveltségének mutatója, olvasottságához képest még kisebb. Többen olvasták a Nyomorultakat, a Félkegyelműt, a Thibault családot, valamint Tolsztoj és Hemingway regényeit, de még Thomas Mann néhány regényét is, egyezőval ez, a talán legkitűnőbb Balzac regény, többé-kevésbé „poros klasszikusnak” tekinthető.

Az elmúlt évben a tévéfilm változatnál valamivel színvonalasabb rádiójáték sorozatban is hallhatta a közönség a regényt, s ennek hatására valamicskét emelkedett a forgalom a könyvtárakban, a tévé-film után ismét „áradást” jelzett a prognózis, mértékét azonban igen különböző nagyságban jelölték meg a becslések. A sorozat V. részét a Magyar Rádió és Televízió tömegkommunikációs kutatóközpont műsorfigyelő szolgálatának jelentése szerint a szellemi dolgozók 66%-a, a nem mezőgazdasági fizikai dolgozók 69%-a nézte meg. A tévével nem rendelkezők 31, illetve 44%-a, a tévével rendelkezők 79, illetve 81%-a. Ugyanezen a napon a TV Híradót a televízió műsorfigyelő szolgálatának „paneljében” szereplő két foglalkozási csoporthoz tartozók 44, illetve 54%-a, a kézilabda világbajnokságot 31, illetve 28%-a követte figyelemmel. Azon a héten csupán a Rémület a színpadon (68—69%) című szombat esti műsornak volt nagyobb közönsége. A tévé-film-változatnak a lehető legnagyobb (100-hoz képest 80, illetve 85) volt a „tetszési” indexe. Összehasonlításként: a Rémület a színpadon című műsoré 74, illetve 85, a Röpülj páváé 87, illetve 89 volt. A *tévé-film tehát millió példányszám* „kelt el”. Vajon mi maradt ebből a képernyő előtt eltöltött millió órából, s mi maradt Balzacból? Ezen a területen még nem érvényes az anyagmegmaradás elve. Az „anyag” megmaradásának egyik biztosítéka kétségkívül a vizuális élménynek betűkkel történő rögzítése lenne. Óvatos becslésünk alapján mintegy 10 000 könyvtárag rögzítette a regény elolvasásával az élményt. Feleannyira tehető azoknak a száma, akik előjegyezték, de a megfigyelés időszakában még nem kapták kézhez a könyvet. Hozzájuk kell számítanunk azokat az eseteket is, amikor többen olvasták el a kikölcsönzött regényt. Ennek igen nagy a valószínű-

sége, hiszen feltehetően a tévé-film is kis csoportok, közösségek élménye volt. A könyvtári tagokon kívül nyilván szép számmal vannak azok is, akik családi könyvtárukból vették elő a művet, vagy megvásárolták, illetve ismerőseiktől kölcsönkérték.

A tízezernyi új Balzac olvasó

a tévé nézők milliós táborához képest természetesen csekély töredék, Balzac olvasó-táborához és Balzac átlagos könyvtári forgalmához viszonyítva azonban igen nagy eredmény. A 32 könyvtárból 22-ben erősen emelkedett a könyv forgalma, 3-ban csak kisebb mértékben, 5-ben (főleg kisközségek könyvtárai) senki sem kölcsönözte, 2-ben viszont nem volt meg a regény. Sok könyvtárban *más Balzac művek iránt* is ugrás-szerűen megnőtt az érdeklődés. A tévé műsoraihoz rendszeresen könyvet ajánló könyvtárakban a tévé-film hatása természetesen erősebb volt. Marcali községben 1960 és 1970 között mindössze 18 esetben kölcsönözték ki ezt a regényt, vagyis évenként 1,8, hónaponként 0,15-ször; a megfigyelés hathetes időszakában viszont tizen olvasták. Több könyvtárból jelezték, hogy az érdeklődés a megfigyelés befejezése utáni hetekben is folyamatos volt.

A tévé-filmét a fizikai és szellemi dolgozók kb. egyenlő arányban tekintették meg. Azok között, akik a film hatására olvasták el a könyvet, már valamelyest változtak ezek az arányok. Pontos százalékarányokat az inkább csak illusztratív jellegű mintánk alapján nem állapíthatunk meg. Annak a 250 olvasónak, akiknek személyi adatait sikerült megszerezniünk, foglalkozási megoszlása a következő: 20% munkás, 17% értelmiségi, 15% alkalmazott, 15% nyugdíjas, 14% tanuló, 7% háztartásbeli, 12% egyéb. Iskolai végzettségük magasabb az átlagosnál, de egyenyedük a 8 osztállynál kevesebbet végzett. 60%-uk nő, 40%-uk férfi. Ez az arány eddigi tapasztalatainkat bizonyítja, melyek szerint általában a külső hatás, de nevezetesen a tévé „olvasást indukáló” hatása is inkább a nőknél érvényesül. A 250 olvasó kétharmada negyven éven aluli, egyharmada pedig 26 éven aluli. Mindezzel azonban nem jellemeztük kimerítően az új Balzac olvasókat, hiszen lehetséges, hogy ez a tíz-húsz ezer olvasó az olvasótábornak éppen az a kis hányada, mely egy-egy művet különböző formákban szeret vizsgálni, hallani vagy éppen olvasni. Még az is elképzelhető, hogy egy részük már olvasta egyszer a regényt, tehát sajátosan ingyenc rétegről van szó.

Hogy közelebről megismerhessük ezeket az olvasókat, 160-nak közülük kérdőívet küldtünk, s a kiküldött kérdőívek közül 47 lelkiismeretesen kitöltve vissza is érkezett. A 47 fős kisebb minta megoszlása nem tért el túlságosan a 250-es nagyobb mintától. Hangsúlyozzuk, hogy nem bizonyító erejű következtetések levonására alkalmas mintáról van szó, jóval inkább *csak illusztrációról*.

Talán a legfontosabb adat: 47 közül 39-en első ízben olvasták a regényt, s ez az arány feltehetően az összességre is érvényes, tehát többségükben valóban új Balzac olvasókról van szó, méghozzá tízezres olvasótáborról. Csodákat nem vártunk, s nem is történtek, hiszen a 47 olvasó közül csupán nyolcan nem olvastak még semmit sem Balzactól, igaz, hogy minden harmadiknál az egyetlen elolvasott Balzac regény a Goriót apó volt. 20 olvasó otthonában található Balzac regény, 16 esetben szintén a Goriót apó.

Milyen olvasók, milyen tévé nézők a válaszadók? Az olvasási szint megállapításához kérdőívünkön 24 szerző rendkívül különböző értékű műveit soroltuk fel, ezek közül a legolvasottabbak a következők: Jókai: A kőszívű ember fiai (47 közül 45), Az aranyember (43), Hugo: Nyomorultak (42), Stendhal: Vörös és fekete (42), Berkesi: Sellő a pecsétyűrűn (41).

A legkedveltebbek: Hugo: Nyomorultak (40), A kőszívű ember fiai (28), Tolsztoj: Anna Karenina (29), Háború és béke (26), Jókai: Aranyember (25), Stendhal: Vörös és fekete (23), Hemingway: Akiért a harang szól (22). Többnyire tehát olyan, az *átlagosnál fejlettebb ízlésű*, legkivált a nagy romantikusokat és realistákat kedvelő olvasókról van szó, akiknek ízlését Hugo, Tolsztoj, Jókai, Stendhal és Hemingway neveivel jellemezhetjük, akiknek olvasmányai között Balzac az esetek többségében hiányzott. Így tehát ezeknek az olvasóknak *olvasmány-repertoárja* az előbb felsorolt szerzőkéhez képest másfajta látásmódú, problémafelvetésű művel *bővült*, mely talán a legkedveltebb műveknél nehezebb olvasmány. További jellemzője ízlésüknek, hogy Semprun, Kafka, Proust és Golding nem szerepelt az olvasott szerzők között, viszont első helyen állnak e szerzők azok között, akiket ezek az olvasók nem is akarnak elolvasni. Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a nem kívánt nevek között Rejtő és Passuthé is szerepel.

Számolnunk kell a tévé-változatok *olvasás ellenes* hatásával is, éppen azokban az esetekben, amelyekben a megtekintést olvasás követi. Ha ugyanis az adott tévé-film jobban tetszik, mint a „könyv változat”, könnyen születhetik általánosítás: a

könyvet a tévével szemben elmarasztaló vélemény. A mi esetünkben, mivel átlagosnál magasabb színvonalú olvasókról van szó, feltételezhetjük, hogy kevés ilyen következtetésre került sor. Ehhez azonban az átlagnál jobb tévé nézők is kellenek. Mielőtt megvizsgálánánk, hogy hány esetben tetszett jobban a könyv és hány esetben a tévé-film, nézzük meg, milyen tévé nézők ezek az olvasók? Mint várható volt, a *tévé nézők elitjéhez* tartoznak, ezt bizonyítja 5 legjobban kedvelt műsoruk is: Delta, Klaszszikusok a képernyőn, színházi közvetítések, filmek (13—13 esetben), TV Híradó, Parabola, rajzfilmek (6—6 esetben).

31 esetben a regény, 15 esetben a tévé-film tetszett jobban. A regény 4,6-es, a tévé-film 3,8-es átlagosztályzatot kapott. Hogy itt valóban nincs túlságosan nagy különbség, azt az is bizonyítja, hogy 47 közül 45-en akkor is megnézték volna a film-változatot, ha előzőleg már olvasták volna a regényt. Azt pedig, hogy az eredeti mű és tévé-film változata az olvasó-néző számára szervesen kiegészíti egymást, bizonyítja, hogy 26-an már a sorozat közben elkezdték olvasni, tehát párhuzamosan olvasták, azaz a tévével „illusztráltatták” a könyvet.

Melyik tetszett jobban?

Annak ellenére, hogy csupán 47 olvasó-néző véleményét ismerjük, értékes anyag áll rendelkezésünkre a tévé-filmről és a regényről alkotott értékítéletekből. Ezeket most részletesen ismertetni nem áll módunkban, csupán egy-két jellemző mozzanatot villantunk fel, jelezve, hogy milyen sok érdekességet ígérnek még az olvasmány, valamint a film, rádió, tévé élményt összehasonlító vizsgálatok, elemzések.

Miért tetszett a tévé-film? Először — s az esetek legnagyobb részében — azért, mert a lényegemet emelte ki, s leegyszerűsítve jelenítette meg a regényt (11 esetben). Többen (5) a szereplőkkel való személyes kapcsolat nagyobb lehetőségét emelik ki.

Miért nem tetszett a tévé-film? Szinte egybehangzó vélemény: mert a regényhez képest szegényesebb, fontos szálak hiányoznak.

Miért nem tetszett a regény? Mert nehezekebb, vontatottabb — volt az ugyan-csak egybehangzó kifogás.

És végül: miért tetszett a regény? A legtöbb olvasónak azért, mert általában jobban mutatja be a kort, a szereplőket (12). Többen a pontosabb, hübb társadalomkritikát emelik ki (8), többeknek pedig azért tetszett jobban a regény, mert olvasásakor jobban bele tudtak illeszkedni a cselekménybe, jobban bele tudták magukat képzelni a korb, mint a tévé-film nézésekor.

Megfigyelésünk tapasztalatait az alábbiakban foglalhatjuk össze:

1. A tévé nézés és az olvasás még sok feltárnivalót kívánó, nem egészen ellentmondásmentes kapcsolatának korántsem a fő jellemzője az egymást kizárás, de ugyanakkor *a tévé nem az olvasókat „elbűvölő” varázsdoboz*. Sok esetben, s bizonyosan az Elveszett illúziók esetében is, csak a „csirkét és a csikót” látják nézői. Megfigyelésünk nem túlságosan nagy tényanyagában is szerény bizonyítékát látjuk annak, hogy a tévé *lehetőség az elit kultúrának tömegkultúrára való „felváltására”*, de az is bizonyos, hogy ez a folyamat korántsem gyors és nem is ellentmondás nélküli.

2. A tévé-film változat tízezzel bővítheti egy-egy irodalmi mű olvasótáborát. (Több könyvtáros szerint néhány esetben — ilyen volt pl. a Bolondok hajója — már nagyobb hatás is tapasztalható volt.) Nem szabad elfeledkezni arról, hogy nem csupán egy-egy mű, hanem *egy-egy szerző, vagy egy-egy olvasmánytípus olvasótáborának megnövekedéséről* van szó, s arról, hogy több ezer olvasó olvasmányainak köre kibővíül, és sok esetben — ha nem is lényegesen — magasabb értékű művekkel, ez pedig ugrásszerű fejlődést jelenthet az olvasó előmenetelében. Talán nem felesleges hangsúlyoznunk a televízió nagy lehetőségét és felelősségét e téren.

3. A könyvtárosnak állandóan figyelnie kell a tévé, rádió műsorát, *fel kell készülnie* egy-egy mű új olvasóinak fogadására, akár még bizonyos könyvek gyors, pótlólagos beszerzésével is. Az olvasókkal való különféle foglalkozások során figyelmet kell fordítania ezekre a több változatban is az olvasók elé kerülő műalkotásokra. Még az író-olvasó találkozó struktúráját is meg lehet esetenként változtatni, tévés, rádiós művészek és szakemberek meghívásával.

Mind a kutatóknak, mind a könyvtárosoknak továbbra is foglalkozniuk kell a rádió és tévé műsorok olvasást befolyásoló hatásával, a telekommunikációs eszközök olvasáspropagandájával, az eredeti irodalmi művek és rádió-, film-, tévé-változatainak fogadtatásából adódó kérdések elemzésével, hogy ne csak a Gutenberg korszak, hanem az *elektronikus korszak* és a telekommunikációs forradalom *olvasóját is megismerjük*.

K a m a r á s I s t v á n

TÓTH BÉLA – KÖZELRŐL

1970 áprilisától József Attila-díjas író. 1958-tól a szegedi Somogyi Könyvtár „tudományos” munkatársa.

Ha egy lexikon szűkszavúságával (vagy éppen az időnként rá jellemző szűkszavúsággal) kellene bemutatnom a könyvtárosok lapjában Tóth Bélát, ezzel a két mondattal megelégednék. Szándékosan hagynám meg az idézőjeleket a „tudományos” jelző említésekor, mert írói mivoltát tudományos igényű vállalkozásaiban is meghatározónak érzem. És ez nem csökkenti ilyen természetű írásainak — például a *Tiszáról* készülő könyvének — értékét. Aki pedig kételkedne a két nagy háttérterület, a szépirodalom és a tudománytörténet, a művelődéstörténet, esetleg a várostörténet közelítésének lehetőségében, bizonyosággal lapozza föl Móra néhány kötetét. A *Napok, holdak, elmúlt csillagok*-kat, vagy a *Szegedi tulipános láda*-t. Tóth Béla többek között ilyen példák vonzásában indult a ma már nyugtázott írói beérkezés felé. A könyvtárosi pálya rejtett örömeit hasonló források mellett kereshette.

Első írásai a *Tiszatáj*ban jelentek meg 1953-ban. Írói fölfedezését olyan mesterek irányították, mint *Sötér István*, *Mészöly Gedeon*. Egyiktől talán az otthoni hevületű történelmi felelősségtudat indításainak erősítését, a népben, nemzetben gondolkodni tudás képességét tanulta — újdonsült „janicsárként” a szegedi egyetemen —, a másiktól (az előbbi mintegy kiegészítve) a népnyelv teremtő fantáziájának, gazdag történelmi múltjának tudatosabb megbecsülését.

Aki első kötetére, a *Köszörűs kádi* című kisregény méretű írására 1959-ben jó szemmel fölfigyelt, az a már a kész írói fegyverzettel jelentkező szerzőt, az élőbeszéd nyelvi szépségeit, a mesélni, elbeszélni tudás igazi tehetségét kamatoztatni tudó írórt ismerhette benne.

Nem véletlenül „egyik legtöbbet ígérő fiatal tehetség”-ként szólhatott róla egy akkor induló szegedi kritikus: *Kovács Sándor Iván*. Ő elsőként azt is észrevette, hogy Tóth Béla az epigonizmus veszélye nélkül „a Móra feltörte ugaron jár”, s „tudatosan látszik követni a hagyományokat”.

Az *Atya, Fiú, Szentlélek* című regénye 1962-ben, néhány jól ismert szociográfiai műfajú írása (pl. a *Ruzsajárás*) szomszédságában született, s hogy a nem szegedi illetőségű irodalmi folyóiratok közül csak a *Kortárs* figyelme fordult felé említésre méltó igyekezettel, attól még maradandó hatású krónikája lehet a mezőgazdaság történelmi léptékű átalakulásának, igazán irodalmi igényű ábrázolása a paraszti élet nagy emberi sorsfordulójának. Nyíltszavú felelősséggel mutatja be az emberi tragédiákkal is vajdú paraszti világot, s mintha megelőzné (időben) *Illyés* egyik szép versének gondolati szikráztatását, amikor hősével, a falura küldött tsz-elnökkel kimondatja: „Vérben, kínban, fertelmességekben kell a világra jönnünk. S mi ezt letagadjuk? Miért hát? Szégyen ez? Attól, hogy túlnézek a bajokon, még nem tüntetem el őket. Azzal, hogy valaminek tagadom a létét, még nem tettem semmivé a valóságot, csak megkerülöm.”

Mesélő képessége — a *Köszörűs kádi* óta — az *Atya, Fiú, Szentlélek*-ben a paraszti lélek kiváló ismeretével, az igazságtevés cselekvő szenvedélyével bővült. Új, József Attila-díjjal jutalmazott könyve tehát nem előzmények nélküli. Az *Atya, Fiú, Szentlélek* irodalomtörténeti jelentőségét éppen *Csetri Lajos*nak (ő is szegedi kritikus!) a *Kortárs*ban közölt kritikájával jellemezhetjük: „Sok regényünk foglalkozik a mezőgazdaság kollektivizálásának korszakával, de nincs egy se, amely az átfogás, a mélyreható bemutatásának ilyen teljességével lépett volna fel.”

Talán megérjük, hogy e könyv új kiadása kárpótolhatja az írórt az első megjelenést követő szűkszavú fogadtatásért. De addig is kárpótolja a *Mi, janicsárok* úgyszólván egyhangú elismerő kritikái visszhangja, ami nyilvánvalóan előfeltétele volt az elismeréseknek: a Szépirodalmi Könyvkiadó megtisztelő nívódíjának és a

József Attila-díjnak. Saját nemzedéke, a felszabadulás után egyetemre jutott munkás-, paraszt-fiatalok, a népi kollégisták immár történelmi távlatú lépéseinek küldetésstudatát ébresztgeti, s a történelmi lecke tanulságain túl olvasmányos hatásával, jóízű humorával is friss színfoltja a mai magyar prózának, mint ezt *Juhász Mária* szép méltatásában megállapította.

Írói útjáról rövid bemutatásként ennyit *kell*et mondani — sajnos még könyvtárosoknak, szakmabelieknek is —, mert Tóth Béla, akárcsak egykor Tömörkény, az írói *népszerűség elől jól rejtőző ember*. Méltatlan elszigeteltségét csakis olyan konok, de tiszteletre méltó emberi képességekkel magyarázhatjuk, amivel Berzsenyi elhárította barátai ünneplő köszöntésére, amivel Gárdonyi, Tömörkény, Móra a vidéki írónak kijáró méltánytalanságokat elviselhetette.

Most, a József Attila-díj átvétele után néhány hónappal az árvízvédelmi dokumentumkiállítás rendezői-szerkesztői feladatait megszakítva, először arra kérem, mondjon valamit kollégáinak önmagáról. Arról az emberi útról, amely a József Attila-díjig vezet.

— *Az tulajdonképpen nem érdeme egy embernek, hogy később mesélőkéje van, mint egy másik embernek, aki morózusabbnak született. Akiben esetleg gazdagabb világ mocoroghat, csak nem tud a szájára jönni. Vagy valami oknál fogva gátolásai vannak. Akár a szóbeli közlésre is. Ettől még sokkal csillogóbb belső világa lehet. Nekem is van valamilyen belső világom, ami engem izgat, és akkor szerencsére ez a két dolog összetalálkozik, sőt, három is összetalálkozik. Van valami kis mondanivalóm, emlékeim is vannak. A szerzett ismereteimet a mához hozzá tudom mérni, vágni, és aztán a kettőnek a találkozásából sístereg az emberben a közlés vágya. Esetleg olyan szerencsém van, hogy még berendezésem is van arra, hogy ami a számra jön, el tudjam mondani. A harmadik szerencsés találkozás, hogy olyan kornak vagyok a földajkáltja, amelyik ugyan a nagy elveivel sokszor beléje rüg az emberbe, amikor úgy aprópénzre váltódnak a nagy elvek (bizonyos emberek lábaiban realizálódnak ezek), de a világnak, az én világomnak az elveiben azért mégiscsak dajkált gyerek vagyok. Engem ez a világ valahol számon tart, ahogy én őt számon tartom. Mint ahogy számon is kell, hogy tartsam.*

— Egyik kritikusod azt írta a *Janicsárok* kötet értékelése kapcsán, hogy a munka világából jöttél. Mit jelent számodra ez a „munka-világ”? Mit jelent az indító forrás: Dombiratos?

— *Azt nagyon sajnálom, és a mai világban nagyon hiányzóknak érzem, hogy mi a munka államának tudjuk magunkat, és úgy igaziból a munka öröme nem tudjuk megtanítani az embereket. Így aztán visszájára fordul egy csomó dolog. A mi gyerekeink szinte abból csinálnak heppet — ki a jani? —, hogy minél kevesebbet produkáljanak. Minél kevesebbet dolgozzanak. „Most se csináltam semmit.” — Erre büszkék! Minket meg akkor valahogy borzasztóan meg tudtak, nagyon-nagyon meg tudtak abban a régi rossz, betyár világban tanítani a munka szeretetere. Dombiratos. Amilyen kicsi falu, az ilyen szempontból rendkívül nagy falu. Ott ugyanolyan emberek vannak, mint bárhol másutt, de nem tudni miért, olyan ötvözte van ott máig is az emberi mentalitásnak, hogy csak a munkában hisznek. Csak abban! Az gyógy-szer, az vigasztalás, az kenyérkereset, az öröm is egyúttal. És valóban dolgoznak is. Az egyes ember is rettentő haszontalannak érzi magát, ha egy napja elcsorgott úgy, hogy ő valamit nem tett a ház körül. Vagy hogy ő valami értéket nem állított elő. Hogy ő valamit nem tett a helyére. Nem patikusai pedantériára gondolok.*

— Hogyan kapcsolódik ez az otthonról hozott világ, ez a munka-világ Juhász Gyula városához? Véletlen-e, hogy Szegeden találtad meg az alkotómunka örömét?

— *Ez talán véletlen. Mert én, amikor a magam tabula rasa-fejével, naivságával elindultam, megmondom őszintén, Móra Ferencnek a nevével a hatodik osztályos olvasókönyvemben, a „Betűország virágoskertjé”-ben találkoztam. Önálló kötetét nem láttam. Az én falumban, azt hiszem, senkinek, még a jegyzőnek sem volt meg, pedig neki volt a legnagyobb könyvtára. Hozzávetőleg volt háromszáz kötet. Nem emlékszem, hogy Móra-kötete lett volna. Az uradalomnak sem volt, az inkább szak-könyveket gyűjtött. 1943-ban jöttem Szegedre. Háborús idő volt. Asztaloslegény voltam. Tudtam, hogy Szegeden keresnek asztaloslegényeket, és nem is csatlakoztam. Aznap csak azért nem engedett dolgozni a főnököm, mert a reggeli vonattal érkeztem. Azt kérdezte, szervezett munkás vagyok-e. Nem értettem. Mert nála csak szervezett munkások dolgozhatnak. Azt mondta: — Édesem, most leülsz szépen. Este, a fájront után, elkísérlek a Munkásotthonba, ott beiratkozol a Famunkások Szakszervezetébe, aztán holnap reggel hét órakor dolgozhatsz. Nagyon szerettem a szakmámat is, azt az eredetét, és az az ambíció zavart, hogy jó asztalosnak kell lenni. Azt igazán megtanulni! Mindent megtanulni, amit ember ebben a szakmában tudhat. Ennek a tanulmányozására hirdettek szakrajz-tanfolyamot az alsóvárosi óvodában. A Vidra*

utcaban máig is megvan egy Tóth Pál nevű asztalos. Nem rokonom. Nagyon aranyosgyerek. Teljesen Illyés-fejű ember, azzal a nyugalommal, bölcsességgel. Ha az asztalosoknak akadámiájuk volna, akkor Magyarországon ő volna benne a Rusznyák. Így jöttem én is. Nem az irodalom. De azért dicsekvés nélkül mondom, a betűt mindig szerettem.

— Kiket olvastál először?

— „Hugó Viktor”-t is olvastam én inaskoromban. És Lev Tolsztojt is ismertem inaskoromban. Arany Jánost is ismertem, és nagyon szerettem: a nagy balladái, nagy eposzait elmondtam kívülről. Amikhez hozzá lehetett jutni. A mester sváb ember volt, nagyon szerette a betűt, és egy Bürger nevű zsidóval azokat a sorozatokat, amiket egyedül nem tudott megvenni (mert nagy luxus volt ám!), ketten vették meg, meg hárman, s szétoztották egymás között.

— Akkor ez volt az egyik első könyvtárad?

— Nem az enyém volt.

— De ahonnan kölcsönözhattél.

— Igen. Persze a betűt már kisgyerekkoromban nagyon imádtam. Apám is nagyon szeretett olvasni. De akkor, inaskoromban kezdtem rájönni, hogy szellemi örömeim is vannak. Ez nem így fogalmazódott bennem, hanem legalább olyan jó érzéssel el tudott tölteni, mint amit estére kelvén napi munka után egy jó köcsög aludttejet vöröshagymával meg egy darab szalonnával betuszkolva, a jóllakottság után érezhettem.

— Nagy lépteket kihagyva — olyan eseményeket, amelyekről legújabb könyvedben írtál —, egy közelebbi könyvtári vonatkozású kérdést hadd tegyek föl. Az egyetemen tanárnak készültél, voltál egyetemi tanársegéd, diákothton igazgató. Hogyan jutottál el a könyvtáros pályáig?

— A tanári pálya az egyetem befejeztével nem nagyon stimmel. Az, hogy csön-gessenek nekem, nem tetszett. Nem bírtam szakaszokra osztani a dolgaimat. Bele tudtam melegedni. Egy óra hossza nekem kevés volt ahhoz. Akkor kezdtem volna mondani tulajdonképpen, amikor csöngették. Másrészt halálos betegek voltam az is-métteléseknek. Tehát, ha még egyszer kellett nekem ugyanazt mondani. Akkor tanul-tam meg, hogy az ember nem pogácsaszaggató. Amit megcsinálnak bádogból, aztán mikor lenyomják a tésztaba, mindig azt a pogácsát fogja előszakítani.

— Valami a könyvtárról, a könyvtári pálya vonzásáról is szeretnék megtudni, mielőtt az egyébként általad is tisztelt és gyakorolt pedagógus hivatást megsérte-nénk.

— Mit jelent nekem a könyvtár?

— Igen. Erről. Mint írónak és mint könyvtárosnak. Mit jelent számodra a könyv-tár?

— Amikor én a fogalommal magával nyilván még a nagyfülű világban megismerkedtem, hogy egyáltalán könyvtár is van a világban, akkor azt mindig valamiféle olyan irigylésre méltó, nem akárcikinek kijáró lehetőségnek tekintettem, mint az urak fürdőszobáját. Hogy ha az ember akar, oda bemehet, és bele is ülhet. Annyi meleg vízbe, amennyibe akar. Tehát, hogy a bőrén keresztül is érezheti azt, hogy a menny-ország az összes isteni jóval mind együtt van és zuhog rája. Tehát beleülhet. És az a közeg fogja körül. Körülbelül ilyesféle gyönyörűségnek tekintettem, hogy ha oda bemegek az ember, akkor ott mindenféle ismeret megrohanja. És ott minden belebű-jik a pórusaiba. Valami ilyesféle lehetőségnek tekintettem a könyvtárat. Voltak lexi-konfaló periódusaim. Tanítóim jóvoltából zabáltam a lexikonokat. A világ birtoklá-sára törekedtem. Amit tudok, az az enyém. Nem azért, hogy tovább adjam. Volt egy ilyen jelszó: „Tanulj, hogy taníthass!” Nemigen voltak nekem ilyen ambícióim. Hogy szellemi étvágyamat a könyvtár mennyire tudta kielégíteni? Ilyen szempontból a könyvtárban nem csalatkoztam. A remélt gyönyörűséget megadta. Nem romlott az intenzitása annak a gyönyörérzetnek. Biztosítja, hogy amire én most már, mint vajt-fülű, megéhezek, ahhoz én magamat, rövid határidőn belül hozzá tudom juttatni. És ez két nagy dolog, hogy az igény és a lehetőség összetalálkoznak-e vagy sem.

— Könnyen sejtethetjük az előbbi gondolataidból, hogy olvasóként, íróként mi mindent préselsz ki a könyvtárból. Ebből a nagy szellemi „kincsesházból”, ahol dolgozol. Tudom, nem szívesen beszélsz arról, amit könyvtárosként magad is adsz. Mégis a könyvtárosi szolgálat felé terelném a beszélgetésünket.

— Sokszor bizony gyalázzuk ezt a szakmát. Mert elég rabszolga szakma ez. Hogy tulajdonképpen mindig szolgálatkésznek kell lenni. Ez egyébként adottság bennünk. És ezt ki lehet alakítani. Szerencsére olyan munkatársaim vannak, akiktől tényleg nemigen tudnak olyasmit kérni, amit ne teljesítenének. Ha bejön az olvasó, az előt-tünk szent. Az tabu. Az mindegy, hogy az a kutyahordó Veszter-e, az az olvasó, aki a klinikának hordja a kísérleti kutyákat (az a reszketős kezű), vagy éppen a tanács-elnök. Nincs nagyobb díszkapu, és nincs nagyobb rezesbanda. Egyforma az Ol-

vasó. Komolyan! Az más, hogy köztünk lehetnek nézeteltérések, viták. De a közön-séggel való kontaktus megtartásában, az iránta való teljes odafordulásban hiány nincs. Ez valahogy olyan indukált áram-szerűen bennem is van. Én is kapom vala-honnét, és én is sugározhatok ki effélet. Mert éntőlem sem tudnak olyasmit kérni — ha a diavetítő kell, magnó, ha címfestés kell, most csinálják kiállítás, adjak szak-dolgozathoz anyagot, az isten se tudná felsorolni, hogy mi mindent kérnek —, amire nemmel válaszolnék. Ilyet, hogy nincs, nemigen mondunk mi ki. Alig néhányszor egy évben. Az örögöt a lyukából kihajtanánk, hogy amiért mi itt vagyunk, száz szá-zalékgig jól menjen.

— Visszatérve az írói munkához: a József Attila-díjat milyen lépcsőnek tekin-ted?

— Én élehetetlen parasztember vagyok. Abból a világból kerültem el, ahol az emberek nagyon becsülték a munkát, de egyébként az olyan emelőket, amik nem közvetlenül az ő kezük által születtek, nem ismerték. Nem ismerték ezeknek az ere-jét. Hogy mit lehet ezzel, meg azzal csinálni. Mert én tudom, hogy József Attila-díjjal már az emberek elkezdnek másfelé dologtalanul ügyeskedni. Énrám különösebb ha-tással nem volt. Megmondhatom őszintén, hogy jólesett. Ahogy akkor ijedtemben fogalmaztam: úgy vélem, hogy akkor van némileg egyensúlyban az ember (mert ak-kor is megette a fene, ha az ember egyensúlyban van), ha rúgják, rúgják háturól, meg ha néha megsimogatják. Hát ez a József Attila-díj is olyan volt, hogy — már rúgást kaptál eleget, most meg egy kicsit szépen megsimogatunk. De aztán gyerünk csak tovább előre! Úgy a harmadik rajvonalban egy kicsit arra is kötelezi az embert, hogy „nohát akkor, mondjad, szaporábban!” Aztán még arra is jó, hogy kap az ember impulzusokat. Úgy kéregetnek. Nem jobban, mint korábban.

— Terveidből mi az, amit legszívesebben dédelgetsz?

— Egyszerre több vasat tartok a kohóban. Mindenféle ismeretek gyülekeznek, kapaszkodnak az emberben. Legutóbbi pesti utam alkalmából egy rövid, tizenöt-húsz-perces beszélgetés Petrovácz Istvánnal olyan kedvessé tette bennem a legújabb ter-veimet, hogy gyerekkori élményeimről könyvet írjak a Móra Kiadónak. Nagyon érett a kolhoz-téma is, ami az „Atya, Fiú, Szentlélek” folytatása lenne. A Szépirodalmi Kiadóval hamarosan megkötünk egy szerződést az új „Janicsárok”-ra. (Nem második kiadás, hanem a regény folytatása lesz.) Illés Endre biztatott az Írószövetség legu-tóbbi közgyűlésén.

— Hol fog megjelenni a Tisza című szociográfiai írásod, amit folytatásokban a Tiszatáj közöl? Veres Péter talán egy jó félévvel ezelőtt a kötetbe gyűjtést sürgette.

— Egyelőre annak nincsen gazdája. Szó volt róla, hogy a Corvinának kiadják. Meg is van a fotós hozzá. Művészi fotókkal illusztrálnák. Dehát ők se mozdulnak, én is árvizeskedek.

— Befejezésül még engedj meg egyetlen kérdést. Mit üzensz a Könyvtáros olva-sóinak?

— Hát azt, hogy az isten áldja meg őket, ne felejtsek: nemcsak szépírók teszik a világot, hanem a szakírók is, de leginkább az olvasók. Az irodalom pedig csak egy tartozéka az életnek. Nem a legfontosabb. De azért úgy kell az embernek, mint a mindennapi ételben levő vitamin.

F a z e k a s I s t v á n

M Ű V E I

A közsőrüs kádi. Szegedi török mesék. Szeged, 1959. (Tiszatáj Irodalmi Kiskönyvtár)
Atya, fiú, szentlélek (regény). Szeged, 1962. Tiszatáj—Magvető Könyvkiadó, 1—2. köt.
Mi, janicsárok (regény). 1969. Szépirodalmi.

A SZÖVETKEZETI BIZOMÁNYOSOK és a falusi könyvterjesztés néhány problémája címmel jelentést adott ki a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesz-tők Egyesületének piacukatató csoportja a szövetkezeti könyvterjesztők körében végzett vizsgálatról. A beszámolóiból kiderül, hogy noha a könyvbizományosok-nak több mint 50%-a érettségizett, illetve főiskolát végzett, s kétharmad részük pedagógus vagy alkalmazott; továbbá az olvasást, a könyvgyűjtést igen fontos-nak tartják, közöttük a rendszeres olvasók aránya viszonylag igen alacsony, mindössze 31,2%; és ezt az arányt alig haladja meg az a csoport (33,4%), amelynek legalább 300 kötetrel rendelkező házi könyvtára van. A bi-zományosok olvasói ízlését vizsgálva a kedvenc írók sorrendje: Jókai, Berkesi, Szilvási, Passuth, Mikszáth — illetve a külföldiek közül: Dumas, Hemingway, V. Hugo. A jelentést — mely a bizományosok munkamódszereit és eredményeit is tárgyalja — Mándi Péter készítette, a következtetéseket megállapító záró-jejezet Varga Sándor munkája. Utóbbi utal arra is, hogy az Olvasó népert mozgalom céljait csak jobb terjesztőgárdával lehet elérni.

KATALÓGUS MŰVELTSÉG – INTEGRÁLT MŰVELTSÉG

Az alábbi glosszaszerű fogalmazványt hadd kezdjem címmagyarázattal. A műveltség kifejezést csak valamilyen fajta jelzővel szokás együtt emlegetni. A megszozott kapcsolódások a korszerű, a szak-, az enciklopédikus stb. műveltség. A következőkben a könyvtáros műveltség két lehetséges pólusát szeretném szembeállítani: az egyiket „katalógus műveltségnek”, a másikat „integrált műveltségnek” nevezem.

A katalógus műveltséget (a kifejezés nem tőlem származik) nem tekintem azonosnak az ún. bibliográfiai tájékozottsággal. Elítélő minősítésnek szánom az olyan könyvtáros-műveltség jelölésére, amelynek jellemző ismérvei a következők:

1. A gondjaira bízott állomány ismerete nem a művészi vagy tudományos értékrenden alapszik, hanem a könyvről csak annyit tud, amennyit a címleírás vagy a fülszöveg elárul;
2. Csak a klasszikusok megítélésében „biztos”, ott is a középiskolai receptek színvonalán;
3. Bizonytalan az élő szépirodalom, művészet, tudomány tendenciáinak a felismerésében;
4. Ezért ajánlásai — ha tetszik, nevelőtevékenységének megnyilvánulásai — felületesek, meggyőződés nélküliek, „ez jó könyv, ezt tessék elolvasni” jellegűek.

Az integrált műveltség elnevezéssel azt az igényt akarom körvonalazni, ami több mint az ún. enciklopédikus műveltség + bibliográfiai tájékozottság, tehát azt a kívánalmat, ami feltétele, hogy a könyvtáros kinőve a raktárór, az olvasók kiszolgálója szerepéből, az olvasók ízlésének formálója, nevelője, az olvasók irányítója lehessen.

Az integrált műveltség szó szerkezet nemcsak alakjában és jelentésárnyalatában különbözik az enciklopédikus műveltség elnevezéstől, hanem abban is, hogy az integrált műveltség birtokosa a felhalmozott és a meglehetősen szétszabdalt ismeretanyagot, az új információkat jól kiválasztott rendező, rendszerező elvek birtokában képes egységes képbe fogni, átlátni. És ami a legfőbb, értékelni tudja őket, helyükre tenni, egyrészt az egyetemes emberi művelődés-, művészet- és tudománytörténetben, másrészt önmagában és az olvasók igényeinek és érdeklődésének területén. Magyarán, az integrált műveltségű könyvtáros nemcsak tudatos raktárosa, hanem tudatos értékelője is a saját és a mások felkészültségének, „készleteinek”, hiányainak, lehetőségeinek. Az ilyen fajta műveltség megszerzésében mellőzhetetlen jelentősége van a filozófiának, esztétikának, etikának, dialektikus logikának, pszichológiának (neveléslelektannak, szociálpszichológiának), szociológiának, stilisztikának, tudományelméletnek, a kommunikációelméletnek.

Joggal nekem szegezhetik, hogy maximális követelményeket támasztok. Beismérem, mindez annak tűnhet. A vád alól csak az ad felmentést, aki életében olvasóként már találkozott olyan könyvtárossal, akinek minden és mondhatni egyformán fontos, vagy nem fontos. Akinél Lukács György ugyanúgy csak egy szerző, mint pl. Kornis Gyula. Vagy Rákos Sándor ugyanúgy mai magyar költő, mint mondjuk Papp Lajos. Vagy Heller Ágnes neve éppen úgy nem mond neki semmit, mint pl. Tókei Ferencé. De odafigyel olvasói „ízlésére”, azaz titokban ugyanolyan átéléssel végzi ki a legfrissebb krimiket, mint ők, és ugyanolyan előítélettel legyint néhány ismeretlenismert névre, vagy megy el mellettük a tápraktárban, illetve a szabadpolcnál, mint azok.

Kemény és bántó beszéd ez, szakértők „visszakézből” leinhetnek, tantervekkel, programokkal érvelhetnek, ellenem bizonyíthatják, hogy nyitott kaput döngetek... mégis azt tartom: ha másért nem, hát az önképzési gondokkal birkózóknak érdemes néhány olyan ötletet adni műveltségük rendezéséhez, ami több, és egyben túl is mutat a könyvtárosi munka technológiai részén.

Végül hadd érzékeltessem egyetlen példával, hogy nézetem szerint mennyivel több az integrált műveltség a katalógus és az ún. enciklopédikus műveltségnél.

A megfelelő csatornákon befut egy új könyv. Feldolgozták, polcra kerül. Legyen az pl. a *Költők egymás között* című pompás kiállítású, fiatal költőket bemutató antológia. Az ún. katalógus műveltségű könyvtáros megnézi a könyv jelzetét, belenéz esetleg, s aztán kiteszi, besorolja. Ha keresik, „van ilyen”, „megjött”, legföljebb „érdemes elolvasni”-féle megjegyzések kíséretében „ajánlja”. Ha nem keresik, ott marad, illetve esetleg egyszer — író-olvasó találkozon, költői esten — kiállítja.

Ugyanennek a kötetnek a sorsa föltehetően a következőképpen alakul a csak enciklopédikus műveltségű, tehát széles látókörű, esetleg versszerető könyvtárosnál. Könyvtárvétel után fülszöveg-átfutás + tartalomjegyzék + beleolvasás. Ha ismerős költőt talál, akkor alaposabban, ha érdekes sorokra lel, ugyancsak, ha jó verset talál, akkor tüzetesebben megnézi, aztán megjegyzi, ki szerkesztette a kötetet. Majd

röviden utánagondol: mostanság hányadik antológia ez a fiatal költőkről, alaposan megfigyeli, hogy ebben a kötetben melyik idősebb költő melyik fiatal mutatta be... s aztán feltétlenül ajánlja.

Az integrált műveltségű könyvtáros először is várja a kötetet. A szerzőket, ez esetben a fiatal költőket folyóiratokból már nagyjából ismeri. Érdekességet a válogatás nyújt neki, aztán az, kit hogyan mutatnak be, továbbá, hogy a fiatalabb szerzők miként foglalják össze életútjukat, mi az ars poeticájuk, véleményük a világról, önmagukról. Utána elemezve, értékelve kiválasztja, elolvassa a verseket. És itt jön a lényeg: az értékelés problémája. A fiatalok nyilatkozataiból az integrált műveltségű könyvtáros kialakíthat egy elvárást, ezt szembeíthatja a verseikkel, mintegy felülvizsgálja vallomásaikat. És ezzel még nem fejezte be, várja a kötetéről szóló kritikákat, azokat szelektálja, a legmegbízhatóbbakat feldolgozza, és figyeli az antológiában bemutatott költők életútját, várja kóteiteiket, és az antológia ismeretében kezdi tobozorni az új költők olvasótáborát.

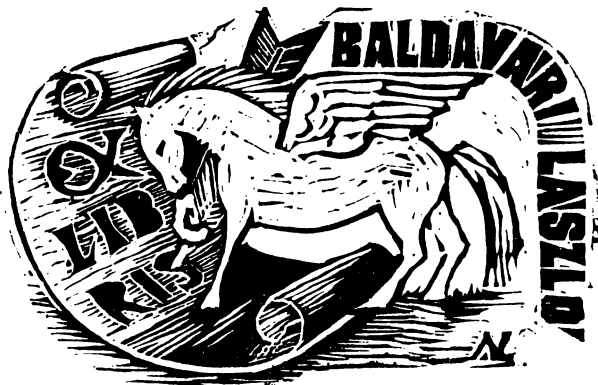
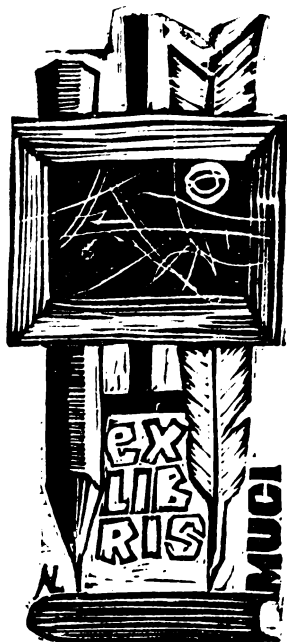
„Ha ennyit foglalkoznánk minden könyvvel?” — „Kinek van arra ideje?” — törhet föl a keserű fohász. Kurta válaszom: aki törödni akar vele, aki hivatásnak, küldetésnek fogja fel a könyvtárosságot, annak van rá ideje. Ilyenek pedig mindig akadnak, még ha a pillanatnyi társadalmi „megbecsülés” nem is halmozza el anyagiakkal, elismeréssel a jobb sorsra érdemes megszállottakat.

Könyvtárban éppúgy, mint más munkahelyen, többféle képesítéssel és beosztásban dolgoznak a munkatársak. De egy lényeges ponton eltérés van! A könyvtárban mindeki mások objektívtált gondolataival, azaz szellemi értékkel dolgozik. Ezért van elengedhetetlenül szükség az integrált műveltség megszerzésére, ezért mosódhatnak el esetleg még az ún. végzettségi határok is. Mosódjanak is, csak ne lefelé...!

Zsolnai József

POZSONYI ÍRÓK író-olvasó találkozóját rendezték meg Lakiteleken a közelmúltban az ottani művelődési házban. **Duba Gyula** és **Mács József** prózaírók, **Keszeli Ferenc**, **Ozswald Árpád** és **Zs. Nagy Lajos** költők műveiből a lakiteleki irodalmi színpad tagjai adtak elő részleteket, **Szij Rezső** (Bp.) tartotta a bevezető előadást és vezette az előadás után kialakult beszélgetést. Az est során szereplő íróknak a pozsonyi Madách kiadónál megjelent könyveiből — melyeket a Csehszlovák Kultúra révén kapott a művelődési ház — több mint 100 kötet fogyott el. Az írók másnap a TIT irodalmi ankétján vettek részt.

A CEGLÉDI RÓNA VENDÉGLÁTÓ VÁLLALAT a művelődési igények „kiszolgálása” érdekében az Aranyas bisztróban a **Benedek Péter** parasztfestő műveiből összeállított kis tárlat után legutóbb **Nagy László** grafikusművész ex-libriseit és kisgrafikáit állította ki. A fiatal művész érdeme, hogy a könyvgyűjtéshez kapcsolódó képzőművészeti élményeket ötletes összeállításban szándékozik megismertetni a presszó-látogatókkal. A kiállítás látogatóit a könyv vonzaskörébe vonni kezdeményezésnek is dicséretreméltó dolog. A vállalat azzal, hogy hajlékot ad az újszerű kezdeményeknek, bizonyítja, hogy lehet az új mechanizmus időszakában is „mecénás szerepet” vállalni, csak ügyszeretet kell hozzá. (M. T.)

FIATAL KÖLTŐK ÉS ÍRÓK HÁROM ANTOLOGIA TUKRÉBEN

Mostanában sok szó esik a fiatal írókról: viták zajlanak róluk, folyóirattervek születnek, írótalálkozók próbálják tisztázni a kérdéseket. Ideje volt, hogy feljűk forduljon az érdeklődés, hiszen itt vannak, műveik gyakran jelennek meg a folyóiratokban (önálló kötetekben annál kevésbé), vannak közöttük tehetséges emberek s van mondanivalójuk is. Jelentkezésük azonban régebbi, mint a mozgásukra fordított figyelem. A magyar „új hullám” tagjainak legnagyobb része már a hatvanas évek közepén szerepelt, vagy inkább dörömbölt az irodalmi élet kapuján. Akkor azonban még zárva voltak ezek a kapuk. „Áttörésük” az elmúlt hónapokban — egy évben — történt meg: az Új Írás interjú sorozata, a lillafüredi fiatal írótalálkozó és három antológia — *Költők egymás közt, Elérhetetlen föld, Naponta más* — végre meghozta a sikert: a közvélemény tudomásul vette az „új hullám” létezését, felfigyelt törekvéseire, mondanivalójára s várja további eredményeit.

Szándékok és eszmék

A fiatalok „új hulláma” a magyar társadalom életének sajátos — nem minden ellentmondás nélküli — szakaszában jelentkezett. A hatvanas évek közepére ugyanis nyilvánvalóvá vált, hogy gazdasági és politikai életünk mechanizmusa reformra szorul, hogy új módszereket kell találni, ha ki akarjuk küszöbölni a korábbi hibák, torzulások megismétlődésének lehetőségét, s fenn akarjuk tartani a fejlődés ütemét. A gazdasági életben ezt a reformot az új gazdasági irányítás gépezete hozta; a politika síkján pedig azok az igények, követelések, melyek a társadalom irányításának demokratizmusát sürgetik.

A fiatal írók természetes módon vállalták ezeknek az ellentmondásoknak a feltárását, a gondokkal való számvetést. Két ok miatt is: egyrészt helyzetük — fiataláguk — hajlamossá teszi őket arra, hogy az eszményeket és a valóságot állandóan szembevitessék, s kritikailag lépjenek fel akkor, ha a társadalom valóságos élete nem követi a helyes és deklarált elveket; másrészt pedig ők maguk érzik legjobban

a fejlődési rendellenességek, az ellentmondások súlyát. Hiszen — mint mondani szokás — most lépnek be az életbe, s a társadalom helyzetének néhány ellentmondása — a viszonylagos immobilitás, a fiatalok sorsa, elhelyezkedése iránt sok helyen megnyilvánuló közöny — őket sújtja leginkább. Természetes tehát, hogy a fiatalok elsősorban kritikai szellemmel közelednek a világhoz, hogy sokszor elégedetlenségükről vallanak.

Csoportok és irányzatok

A fiatal költők közérzete, kritikai szelleme nagyjából hasonló módon alakult, táboruk mégis erősen tagolt. A verseikben megfogalmazott világkép és a fogalmazást irányító poétika korántsem homogén. Irányzatokra és csoportokra bomlanak, talán sokkal határozottabban is, mint a korábbi generációk. Ezeknek az irányzatoknak a leírása meglehetősen nehéz feladat. Irányzatokon ugyanis nem szabad konkrét, tüzetesen leírható irodalmi irányokat, iskolákat érteni. A fiatalokat inkább ösztönös tájékozódásuk osztja meg, doktrináik, elméleteik alig vannak, legfeljebb közösen vállalt vonzalmaik és mestereik. Vállalva a sematikus csoportosítás veszélyeit, talán az alábbiakban írhatnánk le az egyes irányzatokat:

1. *Nemzeti és népi hagyományokhoz kötődő irányzat.* Ennek írói erős elkötelezettséggel fordulnak az ország társadalmi és nemzeti problémáihoz, hangsúlyozottan hivatkoznak a magyar irodalom népi és nemzeti hagyományaira. Gyakran és tudatos vállalkozással foglalkoznak a magyar történelemmel, a szomszédos országokban élő magyar milliók problémáival. Példaképeik, mestereik Illyés Gyula, Veres Péter, Németh László, Nagy László és Juhász Ferenc. Ehhez az irányzathoz tartozik a prózairó Mózsi Ferenc (Sánta Ferenc fia), Varga Lajos, a költő Kiss Benedek, Utassy József, Mezey Katalin, Kovács István, Rózsa Endre, Bisztray Ádám, Tölgycsény Miklós és mások is.

2. *Filozófiai-antropológiai irány.* Ennek az irányzatnak a hívei az emberi létezés ontológiai, filozófiai kérdéseit faggatják, elvontabb fogalmazással kísérleteznek. A

társadalmi problematika is foglalkoztatja őket, elsősorban mégis a filozófia, az antropológia. Mestereik Weöres Sándor, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes a költők közül, Déry Tibor (főleg újabb műveivel), Örkény István, Mészöly Miklós a prózaírók közül. A fiatal novellisták között ezt az irányt követi Nádass Péter, Ungváry Rudolf, Lugossy Gyula, a költők közül Oravecz Imre, Takács Zsuzsa, Petri György.

3. *Protest-song, pol-beat*-irány. Ide tartoznak azok a fiatal költők, akik egyféle baloldali radikalizmust képviselve minél agitatívabb és közvetlenebb fogalmazásra törekuszenek. Ezért választják a költői kifejezésnek azokat a fajtáit — a pol-beat, a protest-song stb. formákat —, amelyeknek határozott szerepük volt a nyugat-európai baloldali diákmozgalmak harcaiban. Politikai ideáljuk Ernesto Che' Guevara, költői mesterük elsősorban Ladányi Mihály, de hatott rájuk Brecht vagy az amerikai beat költészet is. Haraszi Miklós, Béres Attila és Kertész Péter tartozik ide, többek között.

Ezek az irányzatok az esetek egy részében irodalompolitikai csoportosulást is jelentenek. Vagyis olyan csoportokat, melyek határozott eszmei-poétikai arculattal jelennek meg, s egységesen vesznek részt a fiatalok mozgalmaiban. Két ilyen csoportról tudok: a népi-nemzeti hagyományokat követő fiatal költők egy része — akik évekkal ezelőtt együtt indultak a budapesti bölcsészkar alkotókörének mozgalmaiban — „Kilencek” néven lép fel (ők adták ki az *Elérhetetlen föld* című antológiát), s közösséget alkotnak a baloldali radikalizmus hívei is. Érdekes, hogy a fiatal prózaírók között nem alakult ki ilyen mozgalom vagy csoportosulás.

Két költői antológia

Az „új hullám” költőit két antológiából ismerheti meg leginkább az olvasó: a *Költők egymás közt* és az *Elérhetetlen föld* köteteiből. Mindkettő megérdemli a tüzetesebb érdeklődést, mindkettő bemutat néhány olyan tehetséget, akikben a magyar líra örököseire ismerhetünk.

A *Költők egymás közt* voltaképpen nem antológia, hiszen a lapjain szereplő tizenöt költőt nem fűzi egymáshoz sem a közös nemzedék, sem a közös eszmeiség vagy poétika. Legidősebbjük negyven év körüli, legfiatalabbjuk nemrég töltötte be a huszat. Van közöttük lázasan elkötelezett és magányos keserű, hagyományokba fogódzó és merészen újító. Közös csak az, hogy kötetben először kerülnek a közönség elé, hogy a pálya valóságos zökkenői, látszólagos kudarcai ellenére egyikük sem hagyta abba a fogalmazást; ez-

zel igazolva a mottónak-bevezetőnek használt Illyés Gyula-verset: „Nem lehet tisztességes ember, (ki a versírást abahagyja). Az igazmondást hagyja abba.”

Az antológia költői tehát nem együtt indultak, más és más elvek szerint építik fel költészetüket. Közös jelentkezésüket kiadói szempontok indokolják: a Szépirodalmi Kiadó szerkesztői helyesen döntöttek úgy, hogy a kiadónál található, de önálló kiadásra talán még nem kész kéziratokból összeállítanak egy reprezentatív antológiát.

A *Költők egymás közt* tizenöt költő műveiből ad válogatást. E tizenöt között van néhány olyan, aki bátran megérdemli az olvasó figyelmét, s majd az önálló verseskötet. Először is Beney Zsuzsa, akinek kristályos, fegyvelmezett, a végsőig kidolgozott versei nemcsak formai fölényükkel és klasszikus kidolgozottságukkal válnak ki, hanem tragikus érzékenységgel, humánus hangjukkal is. Azután Oravecz Imre, aki tárgyakat ír le, emlékeket mozgósít, s a tárgyak és emlékek kristályrendszerébe zárja vallomásait, felismeréseit; Takács Zsuzsa, a belső reflexiók és bölcsészeti vizsgálatok költője; Kiss Benedek (akivel a másik antológia szerzői között is találkozunk); Kiss Anna, aki a népi, balladás hagyományokból s a modern prózaversből építi meg versalakzatait; Bisztray Ádám, a természet és a közösség hiteles szavú, gazdag érzelmű énekes; Iszlai Zoltán, aki gunyoros groteszkekben közelíti meg világunk furcsa jelenségeit; s a legfiatalabb: Tölgyessy Miklós, aki áradó mondanivalóját a népi mondókák, balladák egyszerűségükben is sokatmondó stílusára hangszereli. De a többiek is hoznak új hangokat, a kötet fiatal ígérétei: Petri György, Pardi Anna, Szepesi Attila, Kertész Péter és Apáti Miklós. A *Költők egymás közt* szép megírt: azt ígéri, hogy az „új hullám” vállalja az Illyéstől is megkívánt igazmondást — a magyar líra e nagy hagyományát — s méltó folytatása lesz annak a költészetnek, amit ma Illyés, Weöres Sándor, Juhász Ferenc és Nagy László neve jelent.

A másik antológia: az *Elérhetetlen föld* a már említett „Kilencek” nevű költőcsoport vállalkozása, eszméinek és eredményeinek foglalata. Ez a költőcsoport, mint mondtuk, a pesti bölcsészkarról indult, már a hatvanas évek óta szerepel előadóesteken és folyóiratokban, közös antológiát azonban csak több éves küzdelem árán sikerült kiadniuk. A csoport tagjai — Győri László, Mezey Katalin, Molnár Imre, Kiss Benedek, Oláh János, Konc József, Kovács István, Rózsa Endre és Utassy József — kétszeresen is a magyar valóságnak és hagyományoknak kötelezik el magukat. Egyrészt abban, hogy

vállalják a költészet közéleti és nemzeti feladatait: nemzeti és társadalmi életünk problémaival vívódnak, a gondokról beszélnek, a valóságot kutatják. Másik tulajdonságukat és költésüket a hagyomány, a költői örökség folytatása jelenti; az, hogy önérzetesen kapcsolódnak ahhoz a költészethez, amit a magyar népdal, a régi magyarság, Petőfi, Ady, Illyés és Nagy László lírája képvisel. „A legfontosabb, és amiben mindnyájan egyetértenek — mondja rólok Nagy Lászlónak az antológia elé írott bevezetője —, a következő: hűek a magyar költészethez, a folytonosságot folytatni akarják. Kötődnek az empirikus igazságokhoz, jobban, mint az előttük járó néhány nemzedék általában. Leszámolnak az ál-szocialista önteltséggel, nemzeti göggel, kergeséggel, de átgondolva a szerencsétlen multat, szentenciákat mondanak a jelenre is.” Nem kis feladat, de a „Kilencek” verseit olvasva úgy tetszik, sikerül megoldaniok.

Az *Elérhetetlen föld* is mutat föl néhány komoly tehetséget, a magyar líra néhány jelentős ígérését. Először is Kiss Benedekre gondolok, aki szertelen — mégis fegyelmezett — képteremtő erővel aknázza ki a népi örökség és a modern, „szürrealisztikus” költészet szintézisének lehetőségeit. Kiss Benedek képviseli azt a vonalat, ami Nagy László költészetétől ível Szécsi Margit, Csoóri Sándor, Ágh István és Bella István felé. De mások is szép ígéretekkel jelentenek: Utassy József lázadó konoksága, eszmei szigora, Mezey Katalin vallomásos lírai ereje, Kovács István történelmet idéző vizsgálatai, Rózsa Endre okos racionalizmusa vagy Molnár Imre elgondolkoztató groteszkjei. Mindannyiukban a fiatalos merészség lendítő ereje munkál. Innen ered verseik lázadása, igazságkeresése; az a konok törekvésük, amely nem éri be a megszokottal, s mindenben a valóságos jelentést, a kimondatlanul maradt belső igazságot keresi. De van bennük felelősségtudat és fegyelem is; lázadásuk elkötelezettségükből fakad, nem feltűnni vágnak, hanem elgondolkoztatni, felébreszteni. Ahogy Nagy László mondja rólok: „Komoly ügyekről komolyan szólnak. Etikusk költők, felelősségvállalók.”

Naponta más

A haramadik antológia — a *Naponta más* — tizenhét novellistát mutat be. Közöttük önálló kötettel rendelkező, ismeretebbeket: Módos Pétert, Nádas Pétert, Simonffy Andrászt és pályájukat most kezdő fiatalokat: Ajtony Árpádot, Bereményi Gézáit, Náduvári Annát, Vathy Zsuzsát. A fiatal prózaírók között még nem rajzolódtak úgy fel az erővonalak, mint a költőknél: magányosabbak az írói személyi-

ségek, kialakulatlanabb az írói világ. E kialakulatlanabb világot jelzi az, hogy a fiatal novellisták gyakrabban vágnak vissza gyermekkoruk védeit tájaira, mint ahogy új vállalkozásokat óhajtana. Egyikük, Lugossy Gyula így beszél: „ma is azt hiszem, az élet teljességét csak gyermekéveinkben álmodjuk meg... Kamaszkoromban teljesebb világban éltem, mint ma; ma, mint mindannyiunknak, nekem is meg kell elégednem egy parányi darral, ami életből, lehetőségekből, örömkökből kijut. Húszévesen már sejtettem ezt; azóta elvesztem az érzem magam; nem maradt más számomra, mint egy utolsó, gyermeket illúzió: az írás. Ha élni akarok, írnom kell — mi mást is tehetnék?”

Megvallom, számomra rokonszenvesebbek azok a törekvések, amelyek az irodalomban nem a gyermekkor „meghosszabbításának” lehetőségét keresik (hogy ez a „meghosszabbítás” mennyire kétséges lehetőség, azt éppen Lugossy Gyula kiábrándult elbeszélése sejteti), hanem a a felelősségvállalás, az elemzés és a küzdelem alkalmait. Vagyis midőn Módos Péter a régiek — Bornemisza Péter — igazságkereső szenvedélyére hivatkozik, minthogy: „Legalább szenvedélyben, lobogásban, nekiszántságban ne maradjunk el az elődök példájától...” Vagy ahogy Nádas Péter mondja: „nagyobb bennem az a vágy, hogy megfogalmazhassak valamit abból a tragikus váltásokkal teli világból, amit kelet-európai történelemnek nevezünk.”

Ez az igény azonban — legalábbis egyelőre — még eléggé korlátozott. A fiatal novellisták szívesebben írnak gyerekkori emlékeikről, kamaszkori problémáikról, mint életünk kínzó kérdéseiről; s főként szívesebben írnak krónikát, beszámolót, mint elemző, elgondolkoztató, intellektuális elemektől átszótt prózát. Mindez egyfajta szociográfikus jelleget ad a kötet novelláinak, vagyis inkább e novellák jelentős részének. A mai fiatalok életérzéséről, életritmusáról, szórakozásairól, időtöltéséről kapunk meglehetősen jó beszámolót. Voltaképpen öröndetes ez, hiszen a legfiatalabbak — a diákok, az ipari tanulók, sőt az egyetemisták — életéről alig mond valamit a mai magyar irodalom; s így a legilletékesebbek adnak nekünk hiteles felvilágosításokat. Félő azonban, hogy a novella így megmarad az információ szintjén, s nem folytat elemző kísérleteket, lemond arról, hogy — miként Déry, Örkény, Sarkadi vagy Mézőly — egy-egy nagyhatású szimbólumba szervezze az élet, az emberi sors vagy a mai magyar s kelet-európai társadalom jelenségeit.

Tehetséges fiatalok azért itt is akadnak. A már „befutottak” közül Nádas Pé-

ter, aki az elemzés híve és a kor emberi jelképeit keresi, Simonffy András, aki talán a legtöbbet tud mondani a jelen fiataljainak valóság életéről, és Módos Péter, aki az egyetemisták helyzetéről készített hiteles és rokonszenves látéletet. A pályakezdekők közül — úgy hiszem —

Császár István, Bereményi Géza, Marosi Gyula, Mócsi Ferenc, Ungváry Rudolf és Vathy Zsuzsa érdemi meg elsősorban az olvasó figyelmét. Tőlük várhatjuk leginkább prózánk „utánpótlását”, az „új hullám” legjobb eredményeit.

Pomogáts Béla

LUKÁCS GYÖRGY: VILÁGIRODALOM

Irodalomtörténet filozófiai alapon, vagy még inkább szociológiai alapon: így jellemeznék meg a két hatalmas kötet műfaját. A világirodalom szó mint cím félrevezető lehetne, ha tisztán tartalmi szempontból értelmeznénk. Van-e olyan ember, aki képes az egész világirodalom minden korszakalkotó alakjával úgy foglalkozni, hogy annak valóság képét, nézőpontjainak különböző voltát, gazdagságát, mélységét igazi megjelenítő erővel tárja az olvasó elé? Babits Mihály két-kötetes világirodalom-története többször megemlíti, hogy ezt vagy azt nem vagy alig ismeri. Szerb Antal három kötetes műve sem alapszik mindenütt közvetlen, élményszerű anyagismereten.

Lukács György számára a világirodalom elsősorban nézőpont kérdése volt: olyan költői tartalmak és formák felkutatása és elemzése, amelyek nélkül mai valóságunk igazi, mélyreható megértése lehetetlen. Így váltak számára elsősorban a XIX. század világirodalmának nagyjai kutatási témákká. Cervantesről és Shakespeare-ről csak alkalmi vázlatokig jutott el. Igazi témái a XIX. század nagyjai, mégpedig elsősorban azért, mert úgy látta, hogy az ember és az ember világának objektív, társadalmi fejlődését ezek a művek tárják fel és örökítették meg olyan mélységgel, hogy a visszatekintők számára megjelöljék az emberi nem igazi fejlődésének fontos szakaszait és típusait.

Ez a század, Goethe és Heine, Balzac és Stendhal, Tolsztoj és Dosztojevszkij százada — és nem véletlenül Hegel és Marx is — roppant energiával állította a központba az ember fejlődésének, a fejlődés külső és belső problematikájának döntő kérdéseit. Nem kétséges, hogy azok, akik e század irodalmát megvetik, nagyrészt éppen ezek elöl a kérdések elől szeretnének kitérni.

Világirodalmivá, Lukács György szerint, írók és művek nem elsősorban írástechnikai újításai révén válnak, hanem annak az írói éleslátásnak, annak a költői vízióknak következtében, amellyel válaszokat adnak korunk nagy kérdéseire. Meglátva és ábrázolva azt, miként képes az ember ezekre a kérdésekre vála-

szolni, hogyan őrzi meg vagy veszi el válasza során valódi emberiségét.

Természetesen a kérdést és a választ nem váltja ki elvontan a kor, hanem az író számára közvetlenül adott nemzet és osztály, annak jelene és múltja és perspektívája, a benne jelentkező közvetlen és általános társadalmi áramlatok. Nincs is nagy író, aki ezektől a tényezőktől el akarna és el tudna szakadni. De világirodalmi jelenséggé csak az az író válhatik, aki megőrizve e sajátosságokat, képes azokat olymódon általánosítani, hogy azok az egész emberiség fejlődésével kapcsolatos termékeny megrendülést, valódi katarzist kiváltó erővé válhassanak más nemzetek és más korok fiai számára is.

A Világirodalom első kötete először Cervantes Don Quijote-ját tárgyalja, ezt a megragadó, sodró erejű olvasmányt, melyet az olvasó nem tud letenni, olvastán sir és nevet, de soha egy pillanatra sem unatkozik. A Minna von Barnhelm-ről szólva Lessing egyéniségéről rajzol képet. Goethéről — a Goethe és kora kötetből átvéve — három tanulmány is szól: Az ifjú Werther szenvedései, A Wilhelm Meister tanulóévei és a Faust című tanulmány. Goethe gondja, hogy összhangra vágyik a teljes személyiség humanisztikus kiművelése és a polgári társadalom világa között.

A kötet egyik legszebb tanulmánya A legújabbkori német irodalom kötetéből átvett *A romantika a német irodalomban* című esszé. A romantikán belül, a felvilágosodás és klasszicizmus éles ellentétként bontakozik Németország feudális maradványainak védelme, sőt a középkori ideológia stilizált megújítási kísérlete is. E tény rögzítése nem gátolja meg Lukácsot annak világos fölismerésében, hogy a romantika a polgárság társadalmi alapján bontakozott ki.

Heinét mint német nemzeti költőt mutatja be éppen a hitlerizmus tombolása idején, 1935-ben. Nagyszabású tanulmány foglalkozik Gottfried Kellérel, akinek irodalomtörténeti helyzete rokon vonásokat mutat tanítómesterének, Feuerbachnak a német filozófia történetében elfoglalt helyével. Ez utóbbi a klasszikus német filozófia záróköve, Keller vi-

szont a klasszikus német irodalom vég-szavát jelenti. Miként Feuerbach mate-rializmusa a klasszikus német idealiz-mus továbbfejlesztését s ugyanakkor fel-bomlását jelenti, Keller realizmusa is egyszerre beteljesülés és felbomlás a né-met klasszikus irodalom hagyományai-ban.

Lukács Balzacot vagy Scottot, de akár Goethét elemző tanulmányában a művé-szetet az emberi, a társadalmi élet szol-gálólányának szerepében látja. A műal-kotásokat szociális-erkölcsi tartalmak különleges megjelenítési módjaként viz-sgálja. Nála az elemzés végső tárgya és kritériuma az, hogy a mű milyen mélyen ragadja meg az emberi valóság valamely történelmileg meghatározott körét, és hogy ez a megragadott világ mennyire képes megmutatni személyiség és közös-ség sokoldalú kapcsolatrendszerét. A szubjektív feltétel — írja Lukács Tol-sztoj-tanulmányában — „hogy az író a következőkkel nem törődve, őszin-tén fedje föl és mondja ki mindazt, amit a társadalom lát”, csupán az objektív feltétel teljesülésével együtt vezet való-ban világirodalmi szintű alkotásokhoz; tudniillik, ha „az író szubjektív őszinte-sége jelentékeny társadalmi mozgalom írói kifejezése.”

A II. kötet első tanulmánya Flaubert Salammbójával foglalkozik. Lukács sze-rint itt Flaubert akarata ellenére kezde-ményezőjévé válik a modern irodalom elembertelenedésének. Tolsztoj és a rea-lizmus fejlődése a Dosztojevskij tanul-mánnyal együtt Az orosz realizmus cí-mű kötetből való. A Thomas Mann tan-ulmányok az annak idején megjelent Thomas Mann kötetből, Makarenko port-réja a Szocialista realizmus című művé-ből került át ebbe az összeállításba. Új a Szolzsenyicin: Iván Gyenyiszovics egy napjáról írt esszé, amelyben Lukács le-szögezi, hogy „ha a szocialista realizmus, mely a sztálini korszak következtében olykor a szocialista országokban is meg-vető szitokszóvá vált, ismét fel akar jut-ni arra a magaslatra, amelyet a huszas években elért, akkor újból meg kell ta-lálnia a jelenkor emberének reális ábrá-zolásához vezető utat.” Ebben az átalaku-lási és megújodási folyamatban, amely a szocialista realizmus számára a sztá-lini korszakhoz képest éles irányválto-zást jelent, Szolzsenyicin elbeszélése Lu-kács szerint mérőföldké a jövő felé vezető úton.

A függelékben közölt, Hebbelről, Stormról, Laurence Sterneről, Strind-

bergről szóló írások Lukács *Lélek és for-ma* című ifjúkori művéből valók. Azóta hosszú évtizedek mentek el fölöttünk, Lukács most töltötte be 85. életévét. Ez az évforduló minden olvasóját olyan életpálya áttekintésére készítheti, mely tele van munkával, küzdelemmel, ered-ménnyel, de nincs híjával tévedéseknek és ellentmondásoknak sem. Első két nagy művét, *A modern dráma* és *A regény teóriája* című nagy munkáit még mint fiatal hegelianus írta; A lélek és forma esszéi is még az idealista világgépet tükrözik.

A kapitalista világ ellentmondásai folytán az emberiségre szakadt első világháború iszonyatos élménye, továbbá egy zárt, szilárd világgép fegyelmének vágya vezette őt a marxizmus—leniniz-mus táborába, majd a Magyar Tanács-köztársaság idején a közoktatásügyi nép-biztosi székbe. Ezután, száműzetésben párhuzamosan írta kisebb könyvtárat ki-tévő filozófiai és esztétikai-kritikai mű-veit.

Ezek a kritikai és esztétikai írásai nagy hatással voltak a huszas évek végén és a harmincas évek elején a német proletár-forradalmi irodalom fejlődésére és azon keresztül más országok szocialista irodalmának kialakulására is. A hitle-rizmus uralomrajutásától a felszabadulá-sig a Szovjetunióban talált menedéket, ahol éveken át M. A. Lifsiccel együtt Marx és Engels esztétikájának föltárásán és továbbfejlesztésén dolgozott. A hitle-rista ideológia hamisításai ellen küzdve került kutatásainak középpontjába a né-met irodalom, főként a klasszicizmus, a romantika és a realizmus korszaka.

Az irracionálizmus minden árnyalata elleni küzdelem — mely *Az ész trónfosz-tása* című műben tükröződött — és a nagy realizmus szolgálata emelte Lukács Györgyöt a legkiválóbb marxista—leni-nista filozófusok sorába és tette nagy eszt-étikai szintézisének létrehozásával a legkiválóbb marxista esztétává. Könyvei világszerte elterjedtek és elismerve vagy támadva, de Lukács György jelen van az egész művelt emberiség tudatában. Szikár, csontos alakja minden kortársá-száma a törhetetlen kutatóvágy, a szel-lemi munkakedv és munkaerő valóságos megelevenedése. S bár a stílus szépsége, az előadás, a kifejezés bája és megraga-dó ereje nincs hatalmában, filozófiai módszerével és roppant erudíciójával ha-tása mind jobban terjed. (Gondolat, 958 + 490 l. 95 Ft)

Katona Jenő

Olvassni annyit, mint szabad emberként cselekedni.

Ferenczy Zoltán
1909

HEGEDÜS ANDRÁS: VÁLTOZÓ VILÁG

Hegedüs András könyve figyelemreméltó vállalkozás: a felszabadulás előtti falukutatók munkái óta nem készült hazánkban összefüggő faluszociográfia. Pedig — mint a szerző a bevezetőben hangsúlyozza — az elmúlt negyedszázadban igen nagy változásokon ment át a magyar falu, az átalakulás három kiemelkedő eseményhez köthető: a földosztáshoz, a közös gazdálkodáshoz és a mezőgazdaság iparosodásához. A három közül egy is elég lenne a falusi társadalmi viszonyok megváltozásához. Azért is fontos tanulmány a Hegedüsé, mert — s ezt a falusi művelődéssel foglalkozók is jól tudják — számos faluszociológiai „köz-hely”, téves általánosítás él még ma is tovább. Társadalmi valóságunk tüzetes vizsgálatára van tehát — és lesz még szükség.

Ezt célozta a Magyar Tudományos Akadémia részletes kérdőíves, mélyinterjúval felmérése három Gyöngyös környéki faluról, melynek anyagát két *Baranya megyei* termelőszövetkezet viszonyainak felderítésével egészítették ki. A felmérések adatait a szerző olykor a KSH reprezentatív felméréseivel összehasonlítva bizonyítva azt is, hogy — bár az átalakuló magyar mezőgazdaság és falu képe igen sokszínű — van lehetőség általánosítható igazságok rögzítésére is.

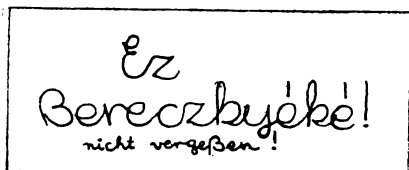
A tanulmány középpontjában a magyar falu társadalmi átrétegződésének, „átstrukturálódásának” felderítése áll. Hegedüs meggyőzően és világosan mutatja ki, hogy a közösségi gazdálkodás következtében a régi, magántulajdonon, illetve annak nagyságán nyugvó viszonyokat egy új típusú hierarchia foglalta el. A mai falusi társadalomban a munkamegosztásban elfoglalt helyzet, tehát a szakképzettség s az ezzel együttjáró státusz határozza meg döntően az ember helyzetét. Ez nemcsak az emberek anyagi lehetőségeit határozza meg, a részletező táblázatok rávilágítanak arra is, hogy a közgondolkodás, a művelődés, az igény szint, a termelőszövetkezeti demokráciában való részvétel is nagyrészt ennek függvénye.

Látható: nem közvetlenül kapcsolódik tehát a *Változó világ* a falusi népművelő munkájához. Ennek ellenére sok haszon-

nal tanulmányozható két okból is. A kötet alapanyagát szolgáló Gyöngyös-környéki felmérésekből született meg a falusi művelődést részleteiben is elemző két szociológiai munka, H. Sas Judit és Losonczy Ágnes könyve. A könyvtárosok előtt inkább az előbbi, az *Emberek és könyvek* c. tanulmány az ismeretes. Hegedüs könyvét — bár később jelent meg — tulajdonképpen e két mű bevezetőjének is tekinthetjük. A könyv, a kultúra helyét, szerepét és az olvasással kapcsolatos mai elvárásokat is igazában csak az általános társadalmi jelenségek ismeretében mérhetjük le helyesen.

Az általános falu- és agrárszociológiai fejezetek gondolatébresztő és fontos megállapításain túl a kötet három része külön is érdeklődésre tarthat számot. Az *Értékrendszerkultúra — életmód* összefüggései közt tallózva elsősorban általánosan ismert tényeket (pl. a művelődésre fordított alacsony összegek falun) épít be a szerző gondolatmenetébe. Az új technikai ismeretek elterjedését elemző táblázatok — bár sok nyilvánvaló tényt is bizonyítanak — számszerűleg rávilágítanak arra, hogy a közvéleményformáló vezetőrétegek, a képzetlenebb mezőgazdasági szakmunkásoknak milyen nagy az informáló szerepük. Ez azt jelenti, hogy a modern mezőgazdasági eljárások megismertetésében, pozitív fogadtatásában ma még a kommunikációs eszközöknél jóval nagyobb a szakemberek, az olvasott, tájékozott kollégák szóbeli közvetítésének kisugárzása. Szakmai következtetésül: ha egy községi könyvtárban csak néhány ember olvas mezőgazdasági szakkönyveket, korántsem járunk rosszul: a szakműveltség informálás (szóbeli) csatornáin keresztül az ismeretek szétsugárzása várható. Hiszen épp a falu társadalmi átalakulása, a munkavégzés és a szakképzettség „rangja” miatt, a felfelétörékvés miatt nem a ma még nagy létszámú szakképzetlen réteghez kell igazítani az információnyújtást, hanem az életmód magasabb, szabadabb formái felé igyekvők-höz.

Hegedüs könyvével lehet vitázni egy-némely kérdésben, az azonban kétségtelen, hogy az iparosodott mezőgazdasági nagyüzem, melynek modelljét az utolsó fejezetben felrajzolja, nemsokára élő valóság lesz. Falun is „változik a világ”. Sokféle szakemberen — rajtunk is — múlik, hogy *milyenné* változik. (Akadémiai, 167 l. 16 Ft. UK 700 451.)

Urbán László ex librise

Fogarassy Miklós

A MAGYAR NÉPMŰVÉSZET

Fél Edit, Hofer Tamás és K. Csilléry Klára munkája elsősorban tizenkét évvel ezelőtt jelent meg a brüsszeli világkiállítás alkalmából német, angol és francia nyelven. Aranyéremmel jutalmazták. Magyarul — az idegen nyelvű kötetek második kiadásával egyidőben — most lát először napvilágot, lényegében változatlan tartalommal.

Ha valaki csupán a könyv képanyagát tekinti — a kötet nagyobbik fele képekből áll — valamiféle 'tárgyi' néprajzra gyanakodhat, a népművészet tárgyi, megfogható, múzeumba helyezhető alkotásainak bemutatására. Szerencsére a dolog nem egészen így áll. Természetesen a képek ezeket a népalkotta tárgyakat: épületeket, bútorokat, eszközöket, faragványokat, cserép edényeket, szőteseket, hímzéseket, viseleteket állítják elének, parasztságunk szellemi életének, művészi törekvéseinek megtestesüléseit, tárgyi emlékeit, a szöveg azonban kiemeli őket a múzeumi tárlókból és visszahelyezi eredeti szerepükbe. Nem csupán készítésük idejéről beszél s előállításuk módját mondja el, hanem a célról is tájékoztat, amire készültek és arról, hogyan szolgálták. A munkát ez teszi igazán értékessé.

A rajzban, színes és fekete-fehér képekben bemutatott tárgyak egy részét, mindenestre a kisebbik részét, a kevésbé díszeseket hétköznapi dolgában használta parasztságunk; ha házról van szó, lakott benne, ha edényről, akkor tejet tárolt, főzött, vizet hozott benne a kútról, a széken ült, a ládában ruhát őrzött. A viseletet pedig hordta. Jobbára azonban csak ünnepeken és ünnepi alkalmakkor, hétköznapi egyszerűbb ruhában járt. A művészi kivitelű és értékű tárgyak zöme nem a hétköznapiakat vagy a munkát szolgálta, hanem az ünnepeket, az ünnepi szokásokat, a nagy ünnepi alkalmakat: lakodalmat, születést, halált. A bemutatott tiszta-szobák párnákkal mennyezetig rakott ágyaiban nem aludtak, falait borító tányérjaiból nem ettek, díszes támlájú sarokpadján csupán ünnepi alkalom adtán, tisztelt vendég fogadásakor ültek, az ácsolt és faragott vagy festett ládákban a kelengyét tárolták. A díszes eszközök — csigacsínalók, súlykolófák, tükrösök — szerelmi ajándékok voltak, agyondíszítettségük miatt alig vagy egyáltalán nem alkalmasok 'rendeltetészerű' használatra. Néhány igen szép, művészi díszített tárgyat azonban valóban

használtak is — vízmerítő csanakot, só-tartót, borotva-tokot — de jobbára csak a pásztorok, akik bőséges ráérőidejükben készítették őket. De ezek a díszes használati tárgyak náluk is — mai kifejezéssel élve — státusz szimbólumok, társadalmi rangjuk, egyéni „kivagyiságuk” külső jelképei voltak. A többi művészi kivitelű dísz tárgy is az, a viseletektől a bútorokon keresztül a komaedényekig, melyekben a szülőasszonyoknak hordták az ételt, mind státusz szimbólum, illetve a szokásokhoz — bátran mondhatunk ritust, sőt szertartást is — szükséges eszköz. Eredetileg minden bizonnyal mind ilyenek voltak, és a rang, a vagyon, a kivagyiság kifejezőivé csak később, a szertartás-szokások feledésbementével váltak.

A könyv ezekből a 'szokásokból' csupán a 'történelmi jelenben' még meglevőket-voltakat ismerteti. Egyelőre nehéz — vagy inkább lehetetlen — lett volna a szerzőknek ennél többre vállalkozniok. De — mint mondtuk — már ezzel is igen sokat nyújtanak, és munkájuk alkalmas arra, hogy helyesbítse a közgondolkodásban élő téves szemléletet, tárgyilag is elválasztva egymástól a paraszti hétköznapiakat az ünnepektől.

Igen hasznos fejezet a népművészetről szóló történelmi vázlat is, habár ez sem nyújt — mert nem adhat — szokás-történetet, és csupán a népi stílus-elemek fejlődését tárja fel, mégis megmutatja a sokak által öröklnek, változatlanak vélt népi művészet történelmiségét, néhol lassú, a kortól elmaradott, máskor azonban igen heves változásait.

A szerzők miután bemutatták a népművészet szerepét parasztságunk életében, szóltak a díszes tárgyak ünnepi rendeltetéséről, az alkotókról és stílusokról, három nagy tájegység — Alföld, észak magyar népcsoportok és Dunántúl — szerint mutatják be anyagukat.

A kiadvány kézikönyvként való használhatóságát erősen növeli a magyar népművészet irodalmáról tájékoztató — általános művek, építkezés, bútor és lakásberendezés, fafaragás, szaru, fém, kerámia, viselet, hímzés és szőttes szerint csoportosított — bibliográfia.

A szöveget harmincegy rajz illusztrálja, s a szóban forgó tárgyakat 241, részben színes fénykép mutatja be, átfogó és ugyanakkor részletekben menő képet adva népünk művészetéről. (Corvina, 94 l. 224 t. 145 Ft. UK. 692 018.)

Zolnay Vilmos

HOGYAN ÉPÍTSÜNK KLUBKÖNYVTÁRAT!

A művelődési otthon jellegű intézmények továbbfejlesztésére vonatkozó utasítás (105/1968. M. K. I./MM.) megjelenése óta — részben klubkönyvtár céljára tervezett, részben régi művelődési otthonokból átalakított épületekben — klubkönyvtárak százaai jöttek létre, számos esetben a Népművelési Intézet és a KMK szaktanácsadása alapján. Főként ennek a tanácsadói munkának a tapasztalatait közli ez a füzet, mely Kátai Ferenc összeállításában jelent meg „A közművelődés tárgyi feltételei” című sorozat első köteteként. Mindazoknak segítséget kíván nyújtani, akik klubkönyvtárakat terveznek, építtetnek vagy továbbfejlesztetnek. Céljának megfelelően röviden összefoglalja a klubkönyvtárak működési elveit és közli a szükséges alapterületre, berendezésre és felszerelésre vonatkozó irányszámokat, továbbá a különféle típusú klubkönyvtárak funkcióisméit.

Függeléke egy 60 m²-es klub- és egy 36 m²-es könyvtárhoz vezető kialakított klubkönyvtár modelljét méretarányosan mutatja be a funkciók ismertetésével együtt, feltüntetve a bútorok és fontosabb felszerelési tárgyak cikkszámát és árát is.

A kiadvány gyakorlati céljának megfelelően 18 alaprajzot közöl. Ezek egy része tervvázlat, többségük az utolsó két évben épült legjobb klubkönyvtárak alaprajzát, valamint néhány régebbi művelődési ház átalakításának megoldását mutatja be.

A művelődésügy munkásai az eddig közreadott irányelvek és a működésre vonatkozó útmutatások ellenére sem látják még egyértelműen a klubkönyvtár működésének minden kérdését. A kiadvány tehát nemcsak azok számára hasznos, akik klubkönyvtárakat kívánnak építtetni vagy átalakítani, hanem azoknak is, akik klubkönyvtárakat vezetnek vagy irányítanak.

A kiadvány könyvtári normái megfelelnek a nemzetközi könyvtári, valamint a magyar normáknak. Az ún. „klubrész” és „könyvtári” rész funkcionális összefüggéseit helyesen mutatja be a füzet. A két övezet közötti arány is megfelelő. A bútorok és felszerelés kiválasztása gondosan, szerény de teljesíthető igénnyel történt. Mindössze egy lényegesebb kifogást emelhetünk a műben foglalt irányszámokkal kapcsolatban. A klubkönyvtárba szükséges folyóiratok és napilapok számát 8 féle lapban állapítja meg s a nagyobbak számára további 4—5-öt ajánl. Régi könyvtárosi tapasztalat, hogy ott-honná, azaz a helybenolvasás helyévé csak az a könyvtár válhat, amelynek periodika állománya gazdag (Békés megyében pl. 40—50 lap és folyóirat a falusi átlag. Ha az 5—6000 lakosú községeknek ezt a szükségletét arányosan zsurgorítjuk is, 1500 lakos igényeit alapul véve, legalább 20 féle lapra volna szükség.) Ezeket a normákat nyilvánvalóan fel kell emelni. (Népművelési Propaganda Iroda, 134 l.) (S. I.)

FREY TAMÁSNÉ: TÁJÉKOZTATÓ SZOLGÁLAT A TUDOMÁNYOS ÉS SZAKKÖNYVTÁRÁKBAN

Míg a közművelődési könyvtárak általános problémáival kapcsolatban az utóbbi években élénk kutatómunka folyt, a tudományos és szakkönyvtárak helyzetével és problémáival hosszú ideje alig foglalkozott érdemben a magyar könyvtári szakirodalom. Annál nagyobb örömmel kell üdvözölnünk Frey Tamásné értékes kötetét, mert a tájékoztató munka és a tájékoztató szolgálatok helyzete pontosan egyike azoknak a kulcsfontosságú kérdéseknek, melyek alkalmat adnak a széles körű kitekintésre, s a maguk szűkebb területének tükrében képet adnak a nagyobb egészről is.

A terjedelmes tanulmány sokoldalúan és számos vonatkozásban úttörő módon közelíti meg a témát. Miután a bevezető-

ben megindokolja a téma felvetését, definiálja a tájékoztató szolgálat (referenz) fogalmát, ismerteti feldolgozásának módszereit és szempontjait, először történeti metszetben tekinti át a referenz munka és -szolgálat hazai fejlődését. Ezután két (egy 1967-es és egy 1969-es) kérdőíves felmérés alapján ismerteti a jelenlegi hazai helyzetet, anyagát itt az áttekinthetőség kedvéért a szervezeti feltételek, a személyi feltételek és a nyújtott szolgáltatások szerint tagolva: majd gazdag szakirodalmi szemlét ad a referenz szolgálat kialakulásáról, jelenlegi helyzetéről és fejlesztési törekvéseiről (legrészletesebben az Egyesült Államokról és a Szovjetunióról, rövidebb összefoglalásban a népi demokráciáról, Angliáról és a német nyelvtel-

rületről). Végül összefoglalás és javaslatok következnek, majd a kötetet a felhasznált irodalom jegyzéke zárja.

Lássuk, milyen helyzetkép bontakozik ki ebből a sokoldalú áttekintésből. A nemzetközi kitekintés legfőbb tanulsága, hogy bár a részletproblémák országról-országra változnak, „valamennyi országban szükségesnek ítélik a könyvtár- és tájékoztatásügy valamilyen mértékű egységes központi állam irányítását, éppúgy mint az oktatásügynél.” A Szovjetunió Minisztertanácsának 1966. november 29-i, a tudományos-műszaki tájékoztatás állami rendszeréről szóló határozata is ennek megvalósítását tűzi ki célul (ezen belül hangsúlyozva a könyvtári referenzszolgálatok fejlesztésének szükségét is).

A népi demokráciák a gyakorlatban többé-kevésbé mind lemaradtak ettől az integrált fejlődési irányzattól. Hazánkban pedig a legutóbbi időben az általános nemzetközi irányzattal szemben kifejezetten erősödő tendencia a dokumentációs-információs tevékenységnek a könyvtárügyről való teljes leválasztása. A tanulmányban összegyűjtött irodalmi anyag meggyőző bizonyítékát szolgáltatja e hazai törekvés egészségtelen voltának, a történeti áttekintés pedig feltárja azokat az okokat, amelyek a jelenlegi helyzethez vezettek: a felszabadulás után nagykönyvtáraink erejük túlnyomó részét a dokumentációs és bibliográfiai munkára fordították, az eseti visszakereső tájékoztatást, a referenz munkát pedig elhanyagolták, illetve nem fejlesztették megfelelően. Bár ezt Kóhalmi Béla már 1951-ben élesen bírálta, a kialakult helyzet annyira uralkodó maradt, hogy helyességét sokan már elméletileg is megpróbálták alátámasztani.

Nem rózsásabb a tanulmányból kibontakozó kép akkor sem, ha részleteiben vizsgáljuk. Kiderül ugyanis, hogy a tájékoztató szolgálatnak a legtöbb könyvtárban nincs szervezeti önállósága, csekély, és minőségileg sem kielégítő a személyi

kapacitása. Elégtelenek a tárgyi feltételek: hiányos a magyar szellemi termékek bibliográfiai feltárásának rendszere, a meglévő források sok esetben csak félkész-termékek (nincsenek mutatóik, kumulációik stb.), nagy hiányok vannak a lexikonok, adattárak stb. terén. Ugyanakkor a külföldi források könyvtáraink túlnyomó része számára túl drágák, s szétszórtságuk és központi nyilvántartásuk hiánya miatt a meglévő sem használhatóak megfelelően. Mindezek folytán nyilvános, intézményes tájékoztató szolgálatot csak a nagykönyvtárak tartanak fenn, ezek a szolgálatok is nehéz körülmények között végzik munkájukat, készségük, mennyiségi teljesítményük kicsiny, s általában csak az igénytelenebb tájékoztatási szolgáltatásokat biztosítják.

Ha ez a kép esetleg túl komornak tűnik, gondoljuk meg, hogy a rózsás, ámde megalapozatlan optimizmusnál mennyivel többet ér egy talán lesújtó, de tárgyilagos diagnózis, hiszen a hibák orvoslása csak ettől várható. A helyzet ismerői számára a tudományos és szakkönyvtárak körüli hosszú idő óta tartó hallgatás nem leplezte el, hogy távolról sincs minden rendben ezen a területen. Órési épületekben összezsúfolt, a fojtogató pénzhány miatt senyvedő gyűjteményű nagykönyvtáraink sorsára a következő években jóval több figyelmet kell fordítanunk. (Könyvtártudományi és Módszertani Központ Kiadványai 34. NPI. 248 l.)

Szilágyi Tibor

Forintos Anna rajza

HUNGARICA. KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

Kutatóink és könyvtárosaink részére nagy öröm, hogy az Országos Széchényi Könyvtár a *Magyar Folyóiratok Repertórium*a mellett a külföldi tudományos és kulturális periodikákban megjelent magyar vonatkozású cikkeket külön szemlében kívánja feltárni. Tervezett kiadványa a *Hungarica*, melyből egy próbaszámot már ki is adott. E szemle révén figyelemmel kísérhetjük tudósaink, szakíróink külföldi publikációs tevékenységét, megtudhatjuk, hogy milyen a hírünk a nagyvilágban, hogyan fogadják határainkon túl tudományunk, irodalmunk, iparunk, művészetünk stb. eredményeit.

A különféle szakterületek feldolgozására számos könyvtár és sok könyvtáros fogott össze. Egy-két tudományszak azonban kimaradt a figyelésből — vagy legalábbis nincs feltüntetve a próbaszámban —, tehát pótlólag kell még „*gazdát*” keresni számukra. Ilyenek az ateizmus, valláskritika, vallástörténet, szociológia, szociográfia, csillagászat, meteorológia, ásványtan, közettan... Más szakoknál viszont — elsősorban a történelemnél — a közölt anyag látszik hézagosnak, fontos folyóiratok (pl. a *Historische Zeitschrift*) kimaradtak a feldolgozásból. Hogy melyek ezek a lapok, nehéz megállapítani, mert a feldolgozott periodikák jegyzéke sajnálatos módon kimaradt a próbaszámból.

A próbaszám azonban így is mutatja a vállalkozás nagyságát, mert az 1969. július 1. és szeptember 30-a közt a külföldön megjelent cikkekből, tanulmányokból kb. 900—1000 tételt vesz számba.

Gosztola Gábor ex librise

A felsorolás leegyszerűsített — a *Magyar Folyóiratok Repertóriumánál* is átfogóbb — ETO szakok szerint történik. Ez a rendszer általában megfelelő, csak a 61-es száknál nem lehet elfogadni, mert a próbafüzet teljes terjedelmének majdnem harmadrészét elfoglaló orvostudománynál a különböző tanulmányok címei további részletezés nélkül követik egymást a 17. laptól egészen a 41-ig. Itt a szakbeosztást erősen finomítani kell!

A szakokon belül a felsorolás három csoportban történik: a) magyar vonatkozású közlemények, b) magyar szerzők külföldön megjelent közleményei, c) magyar szerzők munkáinak ismertetései. Fel kellene azonban tüntetni, hogy a magyar szerzőtől külföldön megjelent magyar vonatkozású cikk *csak* az a) csoportban kerül regisztrálásra.

Néhány csoportban, így az orvostudományban is, a felsorolás a szerzők betűrendjét követi, másutt a közlések sorrendjében semmiféle szabályt sem tudtam felfedezni. A szerkesztők — nevéket miért nem tünteti fel a próbaszám? — állapítsanak meg valamiféle sorrendet, s ennek betartására a további számokban ügyeljenek!

A címeírások jók, nem adnak alkalmat félreértésekre. A magyar szerzők idegen nyelven megjelent műveinek ismertetésénél azonban következetlenség, hogy néha megadják a címfordítást, máskor pedig nem.

Ha a címből nem derül ki a pontos tartalom, akkor annotáció tájékoztat erről. A magyarázatok az esetek túlnyomó részében egészen rövidiek, közlik a szükséges kiegészítést, és csak ezt közlik. Kivételesen természetesen akad. Például a 44. lapon egy 2, azaz két lap terjedelmű cikkecskét 22 soros annotáció magyaráz! A többihez viszonyítva hosszúak a magyar történelmi tárgyú közleményekhez írt magyarázatok.

Az említett aránytalanságok és következetlenségek mellett akad még néhány kisebb hiba is, így a címek közé keveredett két hazai megjelenésű mű hazai folyóiratban megjelent ismertetése is. De egy próbaszámnál az ilyenek nehezen küszöbölhetők ki. Viszont a későbbi füzetekben könnyű ezeket elkerülni.

A *Hungarica* igen jó és hasznos kiadványnak indul, rendszeres megjelenését türelmetlenül várjuk. A szerkesztőség érezze kötelességének, hogy megismertése érdekében erőteljes propagandát indítson! Irasson róla a napilapokban szí-

nes cikkeket, a szaklapokban pedig komoly ismertetéseket! Állítson össze egy 2 vagy 4 oldalas propagandafüzetet, s ezt küldje meg a tudományos intézeteknek, nagyobb könyvtáraknak, felsőfokú iskoláknak, egyetemi tanároknak! Azt tapasztaltam, hogy a *Külföldi könyvek országos gyarapodási jegyzékéről* még állandóan

publikáló professzorok sem szereztek tudomást évekkal a megindulása után. A *Hungaricával* kapcsolatban ez ne ismétlődjék meg! A kiadásra fordítandó sok munka és költség csak akkor hozza meg a maga gyümölcsét, ha füzetei minél több kézbe jutnak el.

Vértesy Miklós

KÉRDÉSEK EGY KIADVÁNYRÓL

Pest megye felszabadulása és az új élet megindulása a korabeli sajtó tükrében.
Szerk. Boros Pál. *Pest megyei Könyvtár, 104 l.*

Vállalom a Pest megyei népművelő szerepét, akinek elsősorban ajánlja művét a szerkesztő és a kiadó. És nevében — ha megengedik — kérdezek:

Nevezetesen azt szeretném megtudni, hogy ideológiai és politikai nevelőmunkában, amelynek egyik célja „*Pest megyében is a szocialista hazafiság és lokálpatriotizmus elmélyítése*”, miképpen segíthet engem ez a felszabadulási cikk-bibliográfia?

Olvassam-e el elejétől-végig, mint ahogy erre az előző „*olvasó*” megszólítása és „*cikkbibliográfiánkban — a jelenlegi Pest megyét véve alapul — a felszabadulástól az új értékálló pénz, a forint megteremtéséig tárgyaljuk az eseményeket*” kitétele biztat, majd a 737 tétel címe és a többségéhez járuló (általában csak tartalomjelző) annotációk alapján állítsak össze ünnepi beszédet, ismeretterjesztő előadást? Erre kétségtelenül alkalmas lenne, ha történetesen nem állnának (és idejében nem álltak volna) rendelkezésemre ennél sokkal többet adó feldolgozások és a kor atmoszféráját idéző, újra publikált szemelvények. (Igaz is, ezek miért maradtak ki az összeállításból?)

Vagy — s ez bibliográfiák, repertériumok esetében bizonyára eszébe juthat az embernek — helyismereti munkám (kiállítás, úttörő és ifjúsági foglalkozások, falukrónika-írás, tájékoztatás) megalapozó-

segítő eszközének vegyem-e? Csakhogy erre több okból is alkalmatlan a repertérium. *Először*: nem mondja meg, hogy az általa feldolgozott források hol találhatóak (a kötelezpéldányokat őrző Országos Széchényi Könyvtáron kívül), kaphatok-e pl. másolatokat az általam kiválasztott cikkekről és kitől. *Másodszor*: nem érzem indokoltnak a „legfontosabb Pest megyei vonatkozások” szerinti válogatást. Pl. Kórkáról nincs benne semmi (a megfelelő mutató hiján ezt csak az egész elolvasása után tudom megállapítani), s nem tudni: azért-e, mert nem volt fontos, vagy azért, mert ebben a periódusban nem jelent meg semmi erről a faluról. *Harmadszor*: bármennyire is kiemelkedő, de csak arasznyi időt fog át ez az összeállítás, holott a felszabadulás igazi értelmét, tudatformáló jelentőségét a 25 éven át történt kiteljesülés (és annak irodalma) adja.

A részletkérdésekbe, tehát az anyag elrendezésének furcsaságaiba (a fejezeteken belül a beosztási alapelv az volt, hogy az egyazon lap időrendbe sorolt cikkeit követték egy másik lap időrendbe sorolt cikkei), a nehezen áttekinthető tipografizálásba stb. nem is kívánok beleszólni.

Azzal kell — sajnos — végeznem, hogy ezt a szándék szerint „hasznos segédletet” bizony, nem nagyon tudom felhasználni. Szíves elnézést kérve:

F. Wiesinger Piroskc.

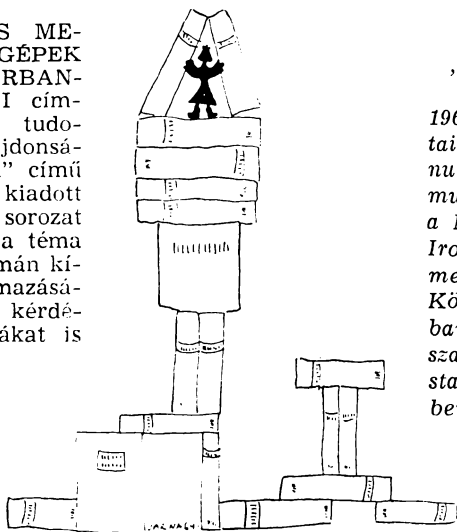
Bor István ex librise

A MUNKÁSMOZGALOM SAJTÓBIBLIOGRÁFIÁJÁT (Die Presse der Arbeiterklasse und der sozialen Bewegungen) öt kötetben bocsátotta ki a berlini Akademie Verlag. A nagy jelentőségű és az egész német nyelvterületet felölelő mű első három kötetének megjelenéséről (ld. Könyvtáros 1969. 10. sz. 609. l.) már hírt adtunk. A sorozat most befejeződött, ötödik kötete a név-, tárgy-, földrajzi és vállalati mutatót tartalmazza.

Papp Iván ex librise

TRAKTOROK ÉS MEZŐGAZDASÁGI GÉPEK JAVÍTÁSI ÉS KARBANTARTÁSI MUNKÁI címmel megjelent „A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven” című — az OMKDK által kiadott ajánló bibliográfiai sorozat 43. száma. A füzet a téma szorosan vett irodalmán kívül a gépek alkalmazásának gazdaságossági kérdéseit tárgyaló munkákat is felsorolja.

Várnagy Ildikó rajza

KÖNYV — KÖNYVTÁR — OLVASÓ (Buch — Bibliothek — Leser) címmel jelent meg a berlini Akademie Verlag gazdag tartalmú tanulmánykötete, melyet a Német Állami Könyvtár és a Könyvtártudományi Intézet igazgatójának, dr. Horst Kunzenak 60. születésnapjára szerkesztettek nemzetközi összefogással. A kötet tartalmazza a kiváló könyvtártudós 1935—68 között megjelent munkáinak és a róla szóló írásoknak jegyzékét; majd különböző nemzetiségű szerzők tanulmányait közli. Magyarországot Rózsa György (A tudomány mint termelőerő és a tudományos tájékoztatás) és Kovács Máté (A könyvtáros és dokumentalista hivatása a szocialista társadalomban) képviseli a kötetben, melynek témakörei a könyvtárosi tevékenység szinte valamennyi területét felölelik.

LUDWIG VAN BEETHOVEN a magyar könyvtárakban és gyűjteményekben címmel a hazánkban föllelhető Beethoven irodalmat bibliográfiában tárja föl a nagy zeneköltő születésének 200. évfordulója alkalmával az Állami Gorkij Könyvtár. A nagyszabású vállalkozás első füzetete, mely a tudományos, illetve ismeretterjesztő műveket írja le már megjelent, a továbbiak a zene-műveket tartalmazzák majd. A bibliográfiához 56 könyvtár szolgáltatott adatokat, munkájuk a magyar zenei könyvtárosok együttműködését példázza.

Papp Iván ex librise

„A TUDOMÁNYOS ÉS SZAKKÖNYVTÁRAK 1968. évi statisztikai adatainak elemzése” című tanulmányt — Sárdy Péter munkáját — megjelentette a Népművelési Propaganda Iroda. A tanulmány főbb megállapításait a szerző a Könyvtáros 1970. 8. számában „A tudományos és szakkönyvtárak helyzete a statisztikai adatok tükrében” c. írásában ismertette